

Sevil

Cəfər Cabbarlı

© Cəfər Cabbarlı. Əsərləri. 4 cildə
Yazıçı, Bakı 1983

4 pərdəli pyes.

İştirak edənlər:

Sevil

Balaş

Gülüş

Atakişi

Babakişi

Məmmədli bəy

Əbdüləli bəy

Dilbər

Tafta

Gündüz

Birinci pərdə

(Balaşın evi. Köhnə qayda ilə döşənmiş bir ev. Sevil tək oturub oxuyur.)

SEVİL:

Ey bivəfa yar səni.

Necə salım yada mən?

Çərxi fələk qoymadı

Kam alım dünyada mən.

Aman, ay aman, zalım yar! (2)

Sənə nə olub, zalım yar?

Qadan, balan alım yar.

Sən ki, belə deyildin,

Səni bir öyrədən var.

Aman, ay aman, zalım yar! (2)

GÜLÜŞ: *(əлиндə lampa gəlir).* Sevil, nə üçün belə solğunsan, yoxsa bir yerin ağrıyır?

SEVİL: Yox. Gülüşcan, heç bir yerim ağrıyır.

GÜLÜŞ: Necə yox, gözlərin qıpqırmızı qızarmışdır, yenə də ağlayırsan?

SEVİL: Ürəyim sıxılır, Gülüşcan. Balaş bu gün də bu vaxtacan gəlib çıxmamışdır.

GÜLÜŞ: Sən də öz qaydası ilə dünəndən bəri ac oturub onun yolunu gözləyirsən.

SEVİL: Nə edim, Gülüş, zəhrimara qalsın o çörək ki, biz yeyirik. Yazıq Balaş gecə-gündüz ac-susuz işləyir. Bir saat evdə çörək yeməyə əli çatmır. Budur, yenə də iki gündür evə gəlməmişdir.

GÜLÜŞ: Nə olsun?

SEVİL: Nə olacaq, əvvəllər yoxsul idik, gündüzləri çalış-vuruş, əlimizə düşən bir parça çörəyi axşam şad ürəklə yeyib, dinc yaşayırdıq. İndi allah bizim üçün bir parça ruzu yetirmişdir, amma bir-birimizin üzünü də doyunca görə bilmirik: o, ac işləyir, mənim də boğazımdan çörək getmir.

GÜLÜŞ: Ax, Sevil, sən yazıq adamsan. Axı sən nədən bilirsən ki, doğrudan da Balaş gecə-gündüz işləyir. Özü də ac-susuz qalır?

SEVİL: Necə bilmirəm?

GÜLÜŞ: Sən ki, onun yanında deyildin.

SEVİL: Özü deyir də... İşləmirsə, bəs hara gedir? Elə gələn kimi alayarımcılıq bir stəkan çay içər-içməz tez durub işə gedir. Allah kəssin belə işi ki, nə gündüz vaxtı var, nə gecə... Hə... daş düşsün qızın olan gününə. Bu rus, erməni qızları yenə yaxşıdırlar. İvanın arvadı özündən çox məvacib alır. Biz hələ oturmuşuq, gözümüzü dikmişik kişinin əlinə: ağa gətirsin navala, xanım doldursun çuvala. Allahın altında əlimdən bir iş gələ idi, gör necə Balaşa kömək edərdim.

GÜLÜŞ: Yazıq Sevil! Sən nə qədər yazıqsan, sən bilsəydin dünyada nələr olur... (*Kitabı açıb kağızı görür*). Bu kağız kimindir?

SEVİL: O, Balaşın kitablarının arasında idi, bu gün yerə düşmüşdü.

GÜLÜŞ: Yenə də ondan?

SEVİL: Kimdən, Gülüş? (*Gülüş kağızı əzir.*) Gülüş, yavaş, əzdin ki, içində amma yaxşı bir arvad şəkli vardır. Başında belə bir daraq, yaxasında belə bir gül, bir aç bax.

GÜLÜŞ: Sevil, sən nə qədər yazıqan! Sənin başında qorxunc bir oyun oynayır, sən isə günlərcə ac oturub, Balaşın yolunu gözləyirsən.

SEVİL: Nə edim, Gülüşcan, o işləyir, ac qalır, mənim də boğazımdan çörək getmir.

GÜLÜŞ: Sən bu arvadı tanıyırsanmı?

SEVİL: Haradan? Hələ şəklini görmüşəm. Odur, bir şəkil də Balaş gətirib divara vurubdur, deyir bir yerdə işləyirik. Dedim gedək biz də bir yerdə şəklimizi çəkdirək, divara vuraq, razı olmadı. Görəsən, Gülüşcan, mənim də şəklim çıxar? Ay allah, bir şəklim olsun görüm necə çıxıram.

GÜLÜŞ: Gedək, Sevil! Mən sənin şəklini çəkdirim.

SEVİL: Yox, a qız, heç Balaş razı olar? Ondan soruşmamış hara gedə bilərəm. Kaş, Gülüş mən də sənin kimi olaydım, oxuyardım, Balaşa kömək edərdim.

GÜLÜŞ: Sən yazıqsan, Sevil, yazıq!

SEVİL: Gülüşcan, nə üçün sən axır vaxtlar mənə tez-tez yazıq deyirsən?

GÜLÜŞ: Ax, Sevil, sən doğrudan da yazıqsan, hər şeyə Balaşın yoxsulluq gözü ilə baxırsan, sənə bütün dünya da onun səadəti üçün gərəkdir, özün üçün heç bir şey istəmirsən.

SEVİL: Əlbəttə, allah onun kölgəsini mənim başımdan əskik eləməsin.

GÜLÜŞ: Onun kölgəsi bu qara çadradır, o sənin başında durduqca, sən yazıq olacaqsan.

SEVİL: Bəs nə edim?

GÜLÜŞ: Çıxart, cır tulla!

SEVİL: Bəs Balas nə deyər? Heç razı olarmı? O heç sənə də başıaçıq gəzməyinə razı deyil.

GÜLÜŞ: Mən ki, gəzirəm.

SEVİL: Daha sən dəliliyinə salmısan, çarəsizlikdən söz deyə bilmir, özü də, sənə özünə bacı hesab etmir və həmişə deyir ki, Gülüş dəlidir, danışığını bilmir; amma mən onun arvadıyam, sözümdən çıxma bilmərəm; ər ki var, allahın kölgəsidir.

GÜLÜŞ: Boş sözdür, nə allah var, nə də kölgəsi.

SEVİL: Əstəğfürullah!.. Əstəğfürullah! Gülüşcan, sən allah, elə sözlər danışma.

GÜLÜŞ: Sən yazıqsan, Sevil! Sən adamlara o qədər inanmışsan ki, sənə gözlərini qara pərdə örtmüşdür; mən o pərdəni yırtmaq istəyirəm. Ancaq onun dalınca elə bir dəhşət durmuşdur ki, sənə o dəhşətə dayana biləcəyinə inanmıram.

SEVİL: Necə, necə? Təşti-tabağı sındıracaqsan?

GÜLÜŞ: Təşt-tabaq nədir?

SEVİL: Bilmirəm, sən deyirsən ki, pərdə-mərdəni yırtacağam, təşti-tabağı sındıracağam.

Gülüş, sən allah, bir məni yaxşı-yaxşı başa sal görüm, nə edirsən?

GÜLÜŞ: Ah, Sevil, bu saat dünyanın çarxı köhnə oxundan çıxmış. Bütün həyat bir zəlzələ keçirməkdədir.

SEVİL: Nə olub, zəlzələ olacaq dedin? (*Gülüş gülür.*) Sən allah, Gülüşcan, gülmə. Bir yaxşı-yaxşı məni başa sal görüm, pərdə-mərdəni niyə yırtacaqsan?

GÜLÜŞ: Ay Sevil, artıq oyun sona varmaqdadır, çox çəkməz ki, sən özün görərsən.

ATAKİŞİ (*qucağında uşaq içəridən çıxır*):

Ay sənə qurban inəklər,

Bu balam haçan iməklər.

Ay sənə qurban ilanlar,

Bu balam haçan dil anlar.

GÜLÜŞ: Ay ata, bunları haradan öyrənmişsən?

ATAKİŞİ: Hey... Qızım, bunları bir zaman sənə anan oxuyardı.

SEVİL: Nə yaxşı da yadında qalmışdır, ay əmi!

ATAKİŞİ: Çox bilirdim, ancaq hamısı yadımdan çıxıb.

Dağda darılar,

Sünbülü sarılar.

Köhnə qarılar

Bu balama qurban.

İlxıda atlar,

Çöldə göy otlar,

Ərsiz arvadlar

Bu balama qurban.

GÜLÜŞ: Bu yaxşı, nə üçün bəs arvadlar, özü də tək-cə ərsizlər, kişilər yox?

SEVİL: Çünki kişi evin sütunudur. Arvad nədir, oturub saman çuvalı kimi evin bir küncündə, nə ölüyə həy verir, nə diriyə pay. Ancaq əmi, uşaq üçün belə şeylər oxuyanda Balasın xoşuna gəlmir. Deyir ki, adam yanında oxuma, deyərlər kətti-küttü havasıdır, vayuşkadır, nədir, ondan oxuyun, deyir.

ATAKİŞİ: Hə, kətti-küttü havası olanda nə olar? Vayuşka nədir? Onun, deyəsən, çox oxumaqdan huşu bulaşığıdır.

SEVİL: Hey yalvardım, öyrətsin, vaxtı olmadı.

GÜLÜŞ: Olmaz, istəməyə vaxt tapar, öyrətməyə yox.

ATAKİŞİ: Yaxşı, acığı gəlir, daha oxumaram. Axşam oldu, bu uşağı tut, mən gedim bir vedrə su gətirim.

SEVİL: Yox, əmi! Sənin əlin şikəstdir, mən adam tapıb gətirdərəm.

ATAKİŞİ: Yox, babam, su gətirmək nədir? İşsiz darıxıram. Mən ömrümdə bir gün də olsun işsiz qalmamışam. İndi nə edim, zalım oğlunun maşını əlimi şikəst elədi, atdı məni evin küncünə, yoxsa məni evdə tapmaq olardı?!

SEVİL: İndi, allaha şükür, nə olmuşdur ki?

ATAKİŞİ: Bilirsən, qızım, dünyanın işi belədir: adam evə qazanc gətirməyəndə, qədir-qiyməti olmur; ana da çox qazanan oğlu çox sevər. Mən belə deyildim. Yeniyyətə igid idik, sənin atan Babakişi ilə; yaxşı adamdır; haçandır o məlunu görməmişəm.

SEVİL: Mən də altı ildir görməmişəm.

ATAKİŞİ: Babakişi onda lap sığa kimi idi. Hə, onunla meşəyə oduna gedərdik. Bu sağ əlimi görürsənmi, hansı ağaca atsaydım, bu yoğunluğunda ağacı kökündən qoparıb, böyrü üstə yıxardım. O vaxtlar dəyənək iş görərdi, çomağıma dağ dayanmazdı. Bir yol didili Həsənin gündəyməzindən bir ağac zolladım ki, iki ay sümüklərinə yağlı xəmir saldılar. Ey... qızım, indi zalım oğlunun maşını yıxdı mənim evimi; oğul möhtacı olub qaldım. Hər çörək yeyəndə elə bil ki, zəhrimar yeyirəm.

SEVİL: Sən allah bəsdir, ay əmi, ürəyim birtəhər oldu. Balaş bu sözləri eşitsə, qiyamət qoparar. Adam öz oğlundan kömək görməsə, onda oğul nəyə gərəkdir?

ATAKİŞİ: Doğrudur, qızım, yaxşı-yaman, yenə də oğuldur. Ancaq bilirsən nə var? Mən uşaqlıqdan harın yaşamışam, mən allahıma bəndəlik eləməmişəm, dağlarda, düzlərdə, yamaclarda atımın indi də izi qalır. Bircə mənim bu əlim tuta idi. İndi, qızım, mənim təsəllim bir vedrə su, bir qucaq odundur, onu da mənim əlimdən almayın.

SEVİL: Sən allah, bu da sözdür, bu yazıq Balaş gecə-gündüz çalışır, kimin üçün qazanır?

GÜLÜŞ: Ata! Sənin sözün doğrudur. Sənin bu qırıq əlin indiki həyatın girdablarından balıq tutmaz. Bu geyim ilə ölümdən başqa heç bir şeyə yaramazsan.

SEVİL: Necə, ölümdən?

GÜLÜŞ: Bəli, ölümdən. Ancaq sən gənc və sağlamsan. Balaş səni anlamır; o səni həyatdan gizlədir, uydurur, o səni öz istədiyi kimi yağışdan çıxarıb yağmura salacaqdır. Ancaq, qorxma, ata, sən mən deyəni et, mən səni yaşadaram.

ATAKİŞİ: Odur ki, qızım, mən də allahdan ölüm istəyirəm; kim nə deyir desin, arvad mərhəmətinə güvənməkdənsə ölüm yaxşıdır.

GÜLÜŞ: Yox, ata, mən sənə mərhəmət etməyəcəyəm. Mən səni doktora aparacaq, sağaldacaq, işə salacağam; mən sənə qarşı amansız olacağam: yayın isti günlərində dil-dodaq yanırkən, mən sənə su daşıdıracacağam; qışın soyuq gecələrində şaxtadan iliklər donurkən, mən sənə odun daşıdıracacağam, ocaq qaladıracacağam, səninlə bir yerdə qızınacağam. Sənin geniş qəlbinə mərhəmət nankorluqdur.

SEVİL: Bircə, ay əmi, sən onun sözlərinə qulaq asma; indi allaha şükür, nə var, evimiz-eşiyimiz, pulumuz, dolanacağımız; bir dur, ay əmi, vedrələri boşaltdım.

GÜLÜŞ: Ata! Mən səni dəmir yolunda maşınçılıq kurslarına yazdıracağam, gedərsənmi?

ATAKİŞİ: Yox, yox! Maşına yoxam, qızım, şeytan işidir, qorxuram.

GÜLÜŞ: Yox, ata, əsr maşın əsridir, ondan qaçmaq olmaz. Bir gün mədəniyyət zəlzələsi bu evi, bu taxçaları, bu boxçaları uçuracaqdır, sən çılpaq çölə düşəcəksən, dəhşətli maşınlar içində qalacaqsan; unutma ki... maşın “metralyoz” kimi bir şeydir, ardında olsan— qulundur, qabağında olsan—ölümündür. Hələlik sağ olun! (*Getmək istəyir.*)

SEVİL: Dayan, dayan! Sən deyirsən ki, zəlzələ olacaq, özün də bu taxçaları-boxçaları uçuracaqsan. Ay qız, bir məni başa sal görüm, zəlzələ nə vaxt olacaq?

GÜLÜŞ: Hər halda, Sevil, sənin üçün gec-tez olacaq.

SEVİL: Sən bir tez qayıt, məni başa sal, yoxsa bağrım çatlar, ay qız. Sırağa gün Balaş deyirdi ki, bu gün qonağım olacaq, bəlkə gəldi çıxdı, təkəm, tez qayıt ha...

GÜLÜŞ: Yaxşı, yaxşı. (*Gedir.*)

ATAKİŞİ: Yaxşı, qızım, di gəl vedrələri ver, mən də gedim.

(*Gedir. Səs gəlir.*)

SEVİL: Ay kimdir? (*Qapıya gedir.*) İçəri gəl, ay ata, altı ildir səni görməmişəm, səndən nə əcəb?

(*Babakışı gəlir.*)

BABAKİŞİ: Bu il, qızım, türkün sözü, nəmişlik olmadı, havalar türkün sözü, quru keçdi, mən də borca düşmüşəm. Bir az kömür gətirdim ki, satım, o da türkün sözü, pula getmədi, gəldim, bəlkə, türkün sözü, şəhərdə bir iş tapım, birtəhər ilə dolanaq, allah kərimdir.

SEVİL: Çox da yaxşı oldu gəldin; mən hələ Atakışı əmiyə kömək etmək üçün bir adam tutacaqdım.

BABAKİŞİ: Yox, qızım, türkün sözü, mən burada qalsam, sən də günün qara olar.

SEVİL: Yox, ata, indi, allaha şükür, işimiz çox yaxşıdır. Doğrudur, altı ildən bəri çox korluq çəkirdik, amma yaxınlarda ki, padşahı yıxdılar, onda Balaş o böyüklərdən oldu, sonra lap böyük oldu, indi lap böyük olmuşdur. Tağiyevin bacısı oğlu onu qonaq çağırır. Silisçinin dilmancı ona salam verir, köhnə pristovun qohumu onun üçün ayağa durur. Belə qiyamətdir! Sən demə bütün işlərimizi korlayan bu yerə batmış köhnə padşah imiş.

BABAKİŞİ: Demək, türkün sözü, o, böyüklərdən olubdur?

SEVİL: Hə... Lap böyüklərdən; o ki, köhnə padşahın xəzinəsi yox idi, paya-payda hamısı ona çatıbdır.

BABAKİŞİ: Yəni, türkün sözü, lap özünə?

SEVİL: Həri, lap özünə; adamlara borc verir, sonra yığır. O gün qapının deşiyindən baxdım, bir xozeyin gəldi, qarnı lap böyük, özü də lap kök, qızıl saat qolunda, barmağında qızıl üzük, Balaşa deyirdi: Mən ölüm, gəlsənə bu işi düzəldəsən! Balaş da kağızına qol çəkdi, baş vura-vura getdi. (*Şkafdan pulları çıxarır, göstərir.*) Bax, görürsən, bu pulların hamısı bizimdir. Bu da çoxlu-çoxlu puldur, hələ, deyir, o padşahın yerində olan nədir? Lap ondan olacağam.

BABAKİŞİ: İstəməz, qoy hələ pulları, türkün sözü, bərk tutsun.

SEVİL: Pullar bizimdir; yox, sən qorxma, işimiz allaha şükür çox yaxşıdır, mən hələ onsuz da bir adam tutacaqdım.

BABAKİŞİ: Allaha şükür olsun, qızım, deməli, sən məni sevindirdin, türkün sözü.

SEVİL: Çörəyimizi o-bu yeyir; yox, daha səni buradan buraxmaram.

BABAKİŞİ: Yaxşı, qızım, qoy sən deyən olsun, onda mən daha, türkün sözü, oturmayım, mənə bir parça çörək ver, gedim görüm kəndə gedən varsa, türkün sözü, bu çuvalı göndərim.

SEVİL: Otur, çörək ye, sonra gedərsən.

BABAKİŞİ: Yox, yox, hələ, türkün sözü, yeyə-yeyə gedərəm.

SEVİL: Çox yaxşı, ala, get, ancaq tez qayıt, mən də sən gəlincə xörək hazırlaram.

(Gedir. Sevil də uşağı götürüb o biri otağa keçir və oxuyur.)

SEVİL: Sənə nə olub, zalım yar?

Qadan-balan alım yar.

Sən ki, belə deyildin,

Səni bir öyrədən var,

Aman, ay aman, zalım yar...

BALAŞ (*gəlir*): Sevil, ay qız, Sevil!

SEVİL: Balaş, sənsən, bəs haçan keçdin ki, mən səni görmədim? Boynum sınısın, hələ səhərdən gözüm pəncərədədir ki, birdən keçərsən, görmərəm. Tez ol, soyun, acından öldün, dünəndən yəqin ki, bir şey yeməmişsən, tez ol görüm, çıxar bunu.

BALAŞ: Bircə dayan, dəymə, soyunmağa vaxtım yoxdur; sənə demişdim qonağım gələcək.

SEVİL: Sən bircə otur, bir az çörək ye, acından ürəyin getdi. Mən də acam, bir yerdə yeyərik. Qonaq da gəlsə hər şey hazırdır: ətdir aldırılmışam, hər şey evdə, nə deyərsən elərəm.

BALAŞ: Odur də, deyirəm mənim həyatım zəhərlidir. Deyirlər belə. Dilimdə söz tapşırılmışam, gecə yarıdan keçmişdir, indi deyir nə desən elərəm.

SEVİL: Axı bilmirdim ki, yəqin qonağın gələcək.

BALAŞ: Yaxşı, yaxşı, bəsdür... Səndən ki, adam olmayacaqdır. Daha kimi gözləyirsən, tez ol da, tez evi yığışdır, ocağı qala! Heç bilmirəm şeyləri kim daşısın, qonaqların yanında kim otursun?

SEVİL: Mən bacarmaram? Balaş! Təzə örpəyim vardır, istəyirsən örtüm, xörəyi mən verim.

BALAŞ: Bircə, yox, sən ortadan qapını bağla, heç bir tərəfdə görünmə; kişi üçün də bu dal otaqda yer sal, tez yatsın, çul-çuxası ilə həyəətə-zada çıxar, biabır olarıq.

SEVİL: Yaxşı, onda özün oturarsan qonaqların yanında.

BALAŞ: Olmaz da, olmaz; yenə tək-cə kişilər gəlsə idi, dərd yarı idi, arvad olacaqdır, gərək-məz ki, bizim evdən bir arvad olsun, stolu döşəsin?

SEVİL: Balaş, bu şəkildəki arvad da gələcək?

BALAŞ: Əsli hələ o gələcəkdir; gələndə nə olar ki?

SEVİL: Heç bir şey, soruşuram da. O da kişilər ilə bir yerdə oturacaq?

BALAŞ: Kişilər ilə bir yerdə oturmayıb daha gəlib sənənlə bir yerdə düşbərə bükməyəcək ki?

SEVİL: Balaş! Nə üçün sən məni həmişə adam arasına qoymursan, özünlə bir yerə aparmırsan? Mən başqa arvadlardan, hələ bu şəkildəki arvadın çirkinəmmi?

BALAŞ: A qız, daha mənə “vəzəriyyət” oxuma, mən indi böyük cəmiyyət adamıyam, doktorlar, ədiblər, filosoflar ilə oturub-dururam.

SEVİL: Balaş! Yenə pristovun qohumu sənə üçün ayağa durur?

BALAŞ: Axı bu paltar ilə, bu başmaq-corab ilə səni hara çıxara bilərəm?

SEVİL: Nə üçün? Sən də mənim üçün yaxşı paltar al...

BALAŞ: Axı, sən özün adam arasına çıxarılmalı deyilsən; sən allahın boş bir yerini yeriyə bilmirsən; danışanda dilin dolaşır; bir süfrə düzəltməyi bilmirsən; allahın bir portağalını soya bilmirsən; bu sayaqda mən səni hara çıxara bilərəm ki, dəvə zərgər dükanına düşən kimi, qab-qacağı qırasan?

SEVİL: Süfrə döşəmək, portağal soymaq bir şey deyil ki; mən saatda yüz adamın xörəyini bişirərəm, süfrəsini döşəyəyəm, hələ qovun-qarpızını da soyaram.

BALAŞ: Ah, mən səni qiyamətə kimi başa sala bilməyəcəyəm. Doğrudur, sən bizim arvadlar üçün, kətti-küttülər üçün bacarırsan, ancaq, o cəmiyyətdə ki, indi mən dolaşıram, orada sən yaramazsan; orada bir portağal soymağın min cür şəkli vardır; bu dəsmalı min cür bükürlər; axı bu hal ilə mən səni ortaya çıxara bilmərəm; mən də utanıram, deyərlər bu ayını meşədən kim ürküdüb çıxarmışdır? Hələ öz atamı, bu çuxa ilə hara çıxara bilərəm? Deməzlər ki, özünə bax, atasına bax?

SEVİL: Balaş, on üç yaşında mən bu evə gəlmişəm, altı ilə yarıac, yanıtox quru çörək ilə keçirmişik: bir gün, bir düyün görməmişəm; indi allah bizim üzümüzə baxıb bir parça çörək yetirmişdir; amma indi də sən məni bir yerə çıxarmırsan. Hərgah sən məni özünə aparsan, adam arasına çıxarmış olsan, bir yol bilmərəm, iki yol bilmərəm, sonra mən də başqalarına baxıb öyrənərəm. O biriləri, hələ bu şəkildəki arvad, bildiklərini anasının qarnından gətirməmişlər ki!

BALAŞ: O arvad oxumuşdur, özü də böyük, zəngin bir ailədən, keçmişdə atası qubernator olmuşdur; yerin altını da bilir, üstünü də. Parisdə manikürçülük kursunu bitirmişdir. Ruscanı rusdan, fransızcanı fransızdan yaxşı danışır, fəlsəfəni beş barmağı kimi bilir. Sən nə bilirsən, heç bilirsən ki, fəlsəfə nədir?

SEVİL: Fəlsəfət... Fəlsəfət...

BALAŞ: Sən hələ heç adını da düz deyə bilmirsən.

SEVİL: Nə üçün bilmirəm? Səlfət bükməkdirsə, İvanın arvadından öyrənmişəm, lap altı barmağım kimi bilirəm.

BALAŞ: Heyhat, bu zəhərli həyat içində yaşamaq, bu cəhalət bucağında can çürütmək— bir cəhənnəm əzabıdır, cəhənnəm!

SEVİL: Dayan, dayan, bəlkə sən hələ yer-yemiş üçün səbət toxumağı deyirsən.

BALAŞ: Yox, şit fətir bişirməyi deyirəm!

SEVİL: Balaş! Sən mənə de görüm fəlsəfət deyirsən, şalpit deyirsən? Yeməlidir, içməlidir, geyməlidir, bir yol görüm fəlsəfəti necə eləyirlər, sonra o arvadın yaxşı bacarmasam, əllərimi kəsərsən.

BALAŞ: Nə isə, keçmiş ola, daha mənim üçün hüquq məcəlləsini açma. Sənə deyirəm o biri evdə otur, ortadan qapını bağla, bu yana çıxma, vəssalam, qurtardı getdi.

SEVİL: Yaxşı, Balaş, deyirsən, çıxmaram. (*Ağlayır.*)

BALAŞ: Di indi də yasxana açma! Stəkanımız varmı?

SEVİL: Stəkanımıza nə gəlib, əlli adama çatar.

BALAŞ: Onlardan yox, xırda araq stəkanı.

SEVİL: Araq da içəcəklər?

BALAŞ: Yox, daha gəlib sizin üçün bikəyallah namazı qılmayacaqlar ki!

SEVİL: Balaş! O arvad da araq içir?

(Qapı döyülür.)

BALAŞ: Gəldilər, tez, tez, sən o biri evə keç, ortadan qapını bağla, bu yanlara çıxma!

SEVİL: Yaxşı, Balaş, deyirsən mən onların gözlərinə görünməyəm, birdən arvad özü o biri evə keçdi.

BALAŞ: Keçməz, keçməz. Kişinin yerini sal, həyatə-zada çıxmasın. Birdən Gülüş gəlsə, məbadə bu evə keçsin ha, yoxsa, o dəlidir, birdən bu evə keçib bir söz deyər, mənim üçün ölümdən bətdərdir. Eşitdinmi?

SEVİL: Balaş, vallah, mən Gülüşə bir söz deyə bilmərəm. Qorxuram. Onsuz da bayaq deyirdi ki, təsti-tabağı sındıracağam.

BALAŞ: Necə yəni, təsti-tabağı sındıracağam?

SEVİL: Mən nə bilim, deyirdi ki, bütün pərdə-mərdəni yırtacağam; özü də deyir zəlzələ olacaq, ev də uçulacaq.

BALAŞ: Necə yəni, pərdə-mərdəni yırtacağam?

SEVİL: Mən nə bilim, özü deyirdi.

BALAŞ: Yaxşı, yaxşı, sən keç, mən özüm gəlib deyərəm. Qırılmışın hərəsi bir cür dəlidir; bilmirəm allah məni haçan bu dəlixanadan qurtaracaqdır.

(Balaşı çağırırlar.)

BALAŞ: Gəldim, gəldim.

ATAKİŞİ *(o biri otaqdan çıxır)*. Ay gedə, qapını döyən, kimsən hey...

SEVİL: Ay əmi, ay əmi, getmə, bəri gəl, bu biri evə keçmə, tez-tez Balaşın qonağı var, dedi həyatə-zada çıxmasın.

ATAKİŞİ: Həyatə-zada çıxmasın, hansı evə keçim!

SEVİL: Bu evə, bu evə, tez bu evə keç!

ATAKİŞİ: Yaxşı, deyirsən, keçim də.

(Sevil ilə Atakişi gedir. Balaş qonaqlarla gəlir.)

BALAŞ: Buyurun, buyurun, rica edirəm, xoş gəlibsiz! Edilya, gəlişinizdən nə qədər məmnun olduğumu bilsəydiniz, məsud olardım.

DİLBƏR: Ancaq mən bir az da heyrət edirəm, evinizdə adam qarşılacaq başqa bir kimsə yoxdurmu?

BALAŞ: Doğrusu, Edilya, sizin qulluğunuzda bulunmaq şərəfini bir kimsə ilə bölüşdürmək istəməzdim.

DİLBƏR: O öz yerində; ancaq onsuz da sizi hər gün evimizdə görürəm; siz gəlişimin səbəbini çox gözəl bilirsiniz; mən bütün ailənizi görmək istəyirəm.

BALAŞ: Dilbər!

DİLBƏR: Həm də bu, tərbiyəli bir külfətdə qonağa qarşı ən azı, bir hörmətsizlikdir.

BALAŞ: Mən layiq bilmədim ki...

DİLBƏR: Sizin arvadınızda araya çıxacaq bir ləyaqət yoxsa, deyirlər bacınız vardır. Dayım da demişdir gələcəyəm. Hər halda atanız buraya gəlməlidir, yoxsa bu nədir?

BALAŞ: Edilya! Mənim bacım bir cürdür, atam da ki, belə...

DİLBƏR: Mən qəti deyirəm, yoxsa bu saat geyinib gedəcəyəm. Olmaz ki, dayım gəlsin, atanı burada görməsin. Eviniz çox gözəldir, ancaq fu... Kak bezvkusno ubrano! Po moemu, bu stolu buraya, bu şeyləri də buraya yığsaydınız, daha gözəl olardı. Deyilmi, Əbdüləli bəy?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, elədir ki var, mən də onu düşünürdüm.

MƏMMƏDƏLİ: Nədir? O nədir?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Elə mühüm bir hadisə yoxdur, biz ancaq orasını fərz edirik ki, piyano, qarderob kimi alat və əsbabi-qərbiyyə ilə çaxça və kasa kimi alati-şərqiyyə bir-birinə taraz gəlmir, ərz olsun, üslubu xələdar edir.

MƏMMƏDƏLİ: Kim deyir onu?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Dilbər xanım buyurdular, biz də onu düşünürdük.

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox, biz elə düşünmürdük. Beləcə çox gözəldir, belə də lazımdır. Bu üslubsuzluq özü də bir üslubdur.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: O da doğrudur, indicə mən də onu düşünürdüm...

DİLBƏR: Siz ki, bəhsə başladınız iş bitdi.

MƏMMƏDƏLİ: Yaxşı, mən sizə sübut edə bilərəm.

DİLBƏR: İstəməz, istəməz, bu o qədər də mühüm məsələ deyildir, deyişməsinə dəyməz:

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, elədir ki var, elə mən də bu saat onu düşünürdüm.

MƏMMƏDƏLİ: Doğru deyil, bu əsas bir məsələdir. Bu bizim gələcək mədəni gedişimizin ən canlı, döyüşkən bir məsələsidir. Bununla biz Şərqi Avropa mədəniyyətinə qarşı münasibətini aydınlaşdırmalıyıq.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: O da doğrudur, mən də bu saat onu düşünürdüm. Xaricilər də hələ mədəniyyəti bizdən əxz eləmişlər. Biz islam mədəniyyətini işlətməmişik. Ərz olsun, pas atıb qalmışdır. Biz onu yaxşılaşdırmalıyıq. Mən demirəm, xaricilərdən mədəniyyət almayaq. Nə eybi var: namazdır, bu vaxta qədər yerdə qılırdıq, indi stol üstə qılarıq, bu vaxtadək xalçanı yerə salırdıq, indi divara vurarıq.

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox: bu vaxtadək arağı gizlin içirdik, indi aşkar içirik, bu vaxta qədər rumka ilə içirdik, indi isə kasa ilə içirik.

BALAŞ: Müsəidəniz ilə bir neçə kəlmə mən də ərz edirəm.

DİLBƏR: Burada deyişməkdən isə, o biri otaqları gəzib baxsaq, yaxşı olmazdı mı?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, mən də onu düşünürdüm.

BALAŞ: Rica edirəm, buyurun!

MƏMMƏDƏLİ: Heç doğru deyil.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Nə doğru deyil?

MƏMMƏDƏLİ: Bilmirəm, sən nəyi deyirdin?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Mən heç nəyi.

MƏMMƏDƏLİ: Mən də heç nəyi.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Edilya! Dayınızın kağızını unutmayın ha...

DİLBƏR: Aha, yaxşı yadıma düşdü. Balaş, bir az toxtayın. (Axtarır.) Nə oldu, o kağız nə oldu? Alın, buna qol çəkin.

BALAŞ: Dilbər! Mən bu işlə tanışam, bu çoxdankı bir işdir, on iki min manatlıq bir məsələdir.

DİLBƏR: Qol çək.

BALAŞ: Edilya!..

DİLBƏR: Bu işə mənim dayım da qarışıbdır, pəniməyəs?

BALAŞ: Edilya!..

DİLBƏR: Nu, dovolno! Mən söz vermişəm, bitdi, getdi. Gərək düzəlsin, vəssalam.

BALAŞ: Yaxşı, Edilya, mən sizin sözünüzdən çıxma bilmərəm, qol çəkərəm; ancaq bu iş ortalığa çıxsın, oğurluq kimi bir şeydir.

DİLBƏR: Niçəqo podobnoqo; özləri min iş görürlər, karvanı malı ilə yeyirlər, sarvanı şalı ilə. Çəkdiniz? Di yaxşı, indi gəl!

BALAŞ: Ancaq, Edilya! Doğrusu, mən layiq bilməzdim ki, belə bir məclisə, mən rica edirəm mümkün isə...

DİLBƏR: Yenə külfətinizimi deyirsən?

BALAŞ: Əvət, çünki heç yeri deyildi, çünki xəstədir, bir də...

DİLBƏR: Qoy bacın gəlsin, arvadın istəməz; amma atan mütləq gəlməlidir; olmaz ki, dayım gəlsin, onu görməsin.

BALAŞ: Dilbər!..

DİLBƏR: Mənim sözüm dəyişməzdir. İstəyirsiniz, etməyə də bilirsiniz, ancaq mən burada dayanmam və bir də sənənlə görüşmərik. *(Keçir o biri otağa.)*

BALAŞ: Sevil!.. Sevil!..

SEVİL: Nə istəyirsən, Balaş?

BALAŞ: Kişi haraya getdi?

SEVİL: Yerini salmışam, çoxdan yatıbdır, vallah. Heç həyəətə-zada çıxmamışdır.

BALAŞ: Heç bilmirəm nə edim! Qonaqlar da onu görmək istəyirlər, mən də qalmışam belə.

SEVİL: Bilmirəm, özün bil, deyirsən gedim çağırım.

BALAŞ: Vallah, heç özüm də bilmirəm nə edim. Di yaxşı, çağır görək nə olar.

(Sevil gedir. Atakişini çağırır.)

BALAŞ: İndi nə edim, qonaqlar da sənəni görmək istəyir, özüm də qalmışam belə.

ATAKİŞİ: Görsünlər də.

BALAŞ: Axı belə olmaz, bu paltarda yaramaz, gərək elə olsun ki, bir az abırlı olsun.

ATAKİŞİ: İndi olanı budur də, özün bir bax gör.

BALAŞ: Sən bir dayan, bir baxım görüm bəlkə nimdaş bir şey tapa bildim.

(Balaş gedir. Bu aralıq Dilbər o biri otaqdan, Sevil isə o biri otaqdan çıxıb üz-üzə gəlir və qışqıraraq qayıdırlar.)

DİLBƏR: Balaş, bəs nə oldu?

SEVİL: Ay əmi, bəs nə oldu?

BALAŞ *(əлиндə paltar qayıdır)*. Hə, bircə o çuxanı çıxar.

ATAKİŞİ: Nə edirsən, Balaş?

BALAŞ: Sən bircə bu çul-çuxanı çıxar.

ATAKİŞİ: Balaş, oğlum, sən olasan öz allahın, qoy mən gedim, bir yana çəkilib, öz dərdimi çəkim, mən iş adamıyam, onlar mənim əynimdə davam etməz.

BALAŞ: A kişi, bu bir şey deyildir, bir saatlıq gey, sonra yenə də çıxar; axı bu paltarlar ilə adam arasına çıxmaq olmaz.

ATAKİŞİ: Oğlum, başına dolanım, onda məni öldür, bir söz demərəm, bu ki ölü paltarıdır, kişi dünən ölüb, meyiti heç soyumamışdır.

BALAŞ: İndi mən yazıq başıma nə kül töküm! Öz ailəmdə belə kimsə məni anlamır, kimsə mənim mövqeyimi belə düşünmür. Siz məni bu evdə adam bilirsinizsə, necə mən deyirəm, elə də olmalıdır.

ATAKİŞİ: Yaxşı, oğlum, acıqlanma, necə deyirsən, hələ edim də.

BALAŞ: Acıqlanmıram, ancaq yaxşı deyil, tez bu çuxanı çıxar.

ATAKİŞİ: Bu mənim əynimə gəlməz.

BALAŞ: Bir saatlıq eybi yoxdur, sonra çıxar, tulla. Dayan, hə, belə... Özün də yaxşı-yaxşı, nəzakətli, danışanda bir az incə-incə, zərif danışarsan. Əfəndilər, gəlişinizdən pək məmnunum, deyərsən, hə... Məmnunəm yox, osmanlı sayacağı—axırda num. Məsələn, aparmaram yox, aparmarım. Burasını özüm də yaxşı bilmirəm ki, “marım” deyirlər, ya “mazım.” Məsələn, aparardıq yox, aparıyorduz. Zəhrimar nə çox dızıldadı. Nə isə, yaxşısı budur ki, sən dinməz-söyləməz otur, heç ağzını açıb danışma. Deyərəm laldır.

ATAKİŞİ: Laldır?

BALAŞ: Hə... həə... Laldır, o yaxşıdır.

DİLBƏR *(səsi gəlir)*. Balaş, nə oldu?

BALAŞ: Gəldim; sən dur, bu saat gəlirəm. *(Sevil gəlir, Atakişini bu paltarda görüb qışqırır, qayıdır.)* Yavaş, yavaş, niyə qışqırırsan?

SEVİL: Ölü gəlib, ölü...

Pərdə

İkinci pərdə

Yenə də həmin ev.

BALAŞ: Edilya! Bağışlayın, mən sizi bu qədər tək buraxdım.

DİLBƏR: Bizim gələcək həyatımız bu gecədən asılıdır. Balaş, gərək bunların yanında öz məhəbbət və iltifatınızı mənə göstərsiniz.

BALAŞ *(Dilbərin əllərini tutur)*. Mən sizin ayaqlarınızdayam. Mən heç bir vaxt sənin əmrindən çıxmamışam və çıxmayaçağıma and içirəm.

DİLBƏR: Atanız buraya gələcəkdir?

BALAŞ: Əmr etsəniz, bütün ailəmiz o gözəl əllərinizdən öpər. Ancaq, Dilbər, mənim atam laldır, onun buraya gəlməsi...

DİLBƏR: Tem i luçşe, lij bı gözə görünsün.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, hələ mən də onu düşünürdüm.

MƏMMƏDƏLİ: Heç doğru deyil, nə doğrudur? Mən nə desəm, sən hələ deyəcəksən doğrudur?

BALAŞ: Əfəndilər! Arqadaşlar! Kim nə istəyirsə, buyursun, mən də çalanlara deyim başlasınlar.

DİLBƏR: Oturun. Bu gecə əylənmək, bütün dünyanı əyləndirmək istəyirəm. (*Pudra çıxarır.*) Qospoda! Tovarışı! Üzünüzü o yana çevirin, bir... iki... üç... (*Məmmədəliyə.*)

Sən hara baxırsan?

MƏMMƏDƏLİ: Hara lazımdır, oraya, daha mən də onlar tərəfə baxa bilmərəm ki.

DİLBƏR: Çevirin üzünüzü.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, palaza bürün, el ilə sürün.

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox, mən el ilə kəfənə bürünərəm, palaza yox.

DİLBƏR: Balaş, siz dönə bilərsiniz, biz sizin atanızı gözləyirik.

BALAŞ: Bu saat gələcəkdir. Siz oturun, ata da bu saat gələr. (*Orta qapını açaraq.*) Atacan, buyurun, qonaqlar sizi gözləyir... Bu saat. (*Keçir o biri otağa.*)

DİLBƏR: Bu saat sizdən ayrılıb bu otağa getdim, bir də gördüm lap otağın içində kakoy-to çoban dayanmışdır, həm də çılpaq ponimayete!

MƏMMƏDƏLİ: Yəqin Balaşın qohumlarındandır.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, mən də hələ onu düşünürdüm.

DİLBƏR: Yox, canım, sizə çoban deyirəm, xalis çoban.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, elədir ki, var.

MƏMMƏDƏLİ: Çox güman ki, o heç gəlməsin.

DİLBƏR: Mənim əmrimə qarşı durulmaz, mən əmr etdim, gələcəkdir.

(Balaş Atakişi ilə gəlir. Bu aralıq Gülüş də o biri qapıdan içəri girib, atasına təəccüblə baxır.)

GÜLÜŞ: Ata! Ata! Səni bu gülünc hala kim saldı? Sənə nə olmuşdur.

ATAKİŞİ: Qızım, mən heç bilmirəm başıma nə gətirirlər.

DİLBƏR: Nə olmuşdur?

GÜLÜŞ: Yaxşı, ata, dodaqlarını büzmə. Mənim anam da belə idi: göz yaşları ovcunda idi, hay demədən ağlardı. (*Dilbərə.*) Xanım, bağışlayın, mən sizi görmədim, görüşümdən çox sevinirəm. Ata! Papağınızı çıxarın, əziz qonaqların yanında papaq ilə oturmaq nəzakətsizlikdir; onsuz da bu papaq başınızda dayanmayacaqdır; sənə yaxşı papaq lazımdır, bax, bundan. (*Başındakı furajkanı göstərir.*) Özünü də mıxlamaq lazımdır.

ATAKİŞİ: Necə, mıxlamaq?

GÜLÜŞ: Mıxlamaq, bəli, mıxlamaq, yoxsa dayanmaz. Ancaq bunu yox, bu çox köhnədir, həm də yaramazdır. Sən qorxma həyat özü mıxlayacaqdır, sən özün bilməyəcəksən.

Hələlik çıxar.

BALAŞ: Gülüş!

GÜLÜŞ: Balaş! Siz utru, mən onu qonaqlar ilə tanış edim. Ata! Qonaqlar ilə tanış olun! (*Balaşı göstərir.*) Bunu ki, tanıyırsınız. Öz oğlunuzdur, özü də yaxşı boyaqçıdır. Ancaq bir az rəngi üzdən çəkir, bilmir ki, astarsız boyaq olmaz. (*Dilbəri göstərir.*) Bu, cəmiyyətimizin ziyalı qadınlarından biridir. Parisdə manikürlük kursunu bitirmişdir, burada maldarlıq ilə məşğul olmaq istəyir. Adı Dilbərdir, incə düşmək üçün Edilya deyirlər. Xanım, siz ki, yüksək cəmiyyətin qaydalarını bilirsiniz, atama elə əl verin ki, öpə bilsin. (*Atasına.*) Dul qadınlara əl verəndə, öpərlər... Öp...

ATAKİŞİ: Necə, öpərlər?

GÜLÜŞ: Öp... öp... deyirəm sənə, qorxma, öp... Yox, yox, üzündən yox, əlindən, yoxsa Balas acıqlanar. (*Əbdüləlini göstərir.*) Bu əfəndinin də qabaq qızıl satan dükkanı var idi, sonra dəllallıq edirdi, indi də qəzet çıxarmaq istəyir; adına özü olanda—Əbdüləli bəy, olmayanda—Əbdülbəli bəy deyirlər. Tanış olun... Kişiləri öpmək olmaz.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, mən də hələ onu düşünürdüm. İnşallah, yövmi bir cəridə nəşrinə iqdam edəcəyəm.

GÜLÜŞ: Yox, yox, onun üzündən öpmə. (*Məmmədəlini göstərir.*) Bu isə qəzetçi şair olub, şairlikdən filosof, sonra da nə olacaq, bilmirəm. Özü də, orijinal görünmək üçün, nə desələr, zidd gedir. Adını deməyə özüm də qorxuram, birdən boynuna düşsə, öz adını da danar. Əsl adı Məmmədəlidir.

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox, ad məşrut bir şeydir, sözləşəndə Məmmədəli bəy yerinə Tabaq bəy də deyilə bilər, ona görə də əsl ad təbiri doğru deyildir.

GÜLÜŞ: Çox gözəl, Tabaq bəy olsun. İndi, ata, siz utrun, mən qonaqlar ilə məşğul olum. Mən bu gün parlaq imtahan vermişəm, özüm də sportdan gəlirəm, çox sevincəm, bu gün sizə özüm qulluq edəcəyəm. Bu saat (*Keçir otağa.*)

DİLBƏR: Balas! Siz parlaq sportdan sonra bacınıza bir qədər brom, ya valerian versəniz, yaxşı olmazmı?

BALAŞ: Edilya! Yalvarıram, məni bağışla. O heç bir zaman danışdığını bilmir.

DİLBƏR: Evinizdə bizim əlaqəmizi bilirlərmiz?

BALAŞ: And içirəm, heç kəs.

DİLBƏR: Bəs siz deyirsiniz ki, atanız laldır?

BALAŞ: Ayda, ildə ağzından bir kəlmə çıxır.

DİLBƏR: Aha, deyirəm axı!

(*Gülüş qab-qacaq gətirir.*)

BALAŞ: Gülüş!

GÜLÜŞ: Balas! Yoldan keç, əl-ayağa dolaşma, qabları dağıtmışdın ki. Evimizi bəyəndinizmi? Yəqin ki, bir qədər üslubsüz görürsünüz.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, Dilbər xanım da onu deyirdi, biz də onu düşünürdük.

DİLBƏR: Mən heç bir şey demirdim.

MƏMMƏDƏLİ: Biz də heç bir şey düşünmürdük.

GÜLÜŞ: Ev cansız bir şeydir, onu mən bir saatda istədiyim kimi döşəyə bilərəm; onu hər kəs öz səliqəsi ilə döşəyə bilər; bu gün belə döşənmişdir, sabah Edilya xanım gələrsə, başqa cür səliqəyə salar, bir özgəsi başqa bir səliqəyə salar; mənə qalırsa, lap evi dibindən

söküb yerə qoymaq və təzədən tikmək lazımdır; burada adamlar başlı-gözlü adamları öz səliqələriylə döşəyirlər, daha evə nə söz!

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, mən də hələ onu düşünürdüm.

DİLBƏR: Gülüşcan, diliniz çox iti deyilmi?

GÜLÜŞ: Bağıslayın, təzəcə itilətdirmişəm, çarxdan indi gəlmişdir.

DİLBƏR: Deyirəm axı... Ancaq gözləyin daşa toxundurmayasınız.

GÜLÜŞ: Qorxusu yoxdur... Sınamışam, daşdan keçir; ancaq bircə dana gönünə işləmir, hey sancıram, batmır ki, batmır; ancaq mən ondan da qorxmuram, yəni mən heç kökündən qorxaq deyiləm. Deyirlər ki, həyat qoçaqlarıdır! Buyurun, hələlik başlayın! Balaş! Siz Edilyanı unutmayın, bunlar ilə mən başaram.

BALAŞ: Mən... Mən Edilyanı? İnsan nəfəs almağı unudarmı?

DİLBƏR: Hanı mənənim stəkanım? Mən bu gün qəsdən içəcəyəm. Balaş mənəni tək buraxmaz, deyilmi?

GÜLÜŞ: Heç şübhəsiz, Balaş adamları tək buraxmağa alışmamışdır.

DİLBƏR: Sizi isə, Gülüş, indi mən çox gözəl anlayıram. Mən də qorxaq deyiləm, yaman da döyüşkənəm: kəlləm bərk, buynuzlarım itidir; ancaq sizə, Gülüş, çox tezdir. Gülüşsüz qalmaq da yaxşı deyildir, söz isə ən son güləndir.

GÜLÜŞ: Sağlığınıza içirəm, Edilya xanım. Mən indilik Gülüşəm, böyüyəndə isə qəhqəhə olacağam. Sağlıq olsun! (*İçir.*)

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, mən də onu düşünürdüm. Sağ olun, Edilya xanım!

BALAŞ: Müsəidənizlə mən bir neçə kəlmə ərz edəcəyəm. Artıq bu həqiqətdir ki, qadın məclis yaraşığıdır, qadinsız cəmiyyət çürük bir ağac kimidir. Doğrudur, çadranın özündə də bir gözəllik vardır, baxıyorsun uzaqdan gecə qara bir ipəyə bürünmüş bir qadın kölgəsi bir xəyal kimi uçuyor, bəşərin məchul varlığı kimi bilinməz neredən gəliyor, nerəyə gediyor. Ancaq burası var ki, başqa millətlər teatrlara, müsəmirələrə gedəndə öz arvadları ilə gedirlər, bizlər isə gedib tək qalırıq və darıxırıq. Halbuki qadın gözəl bir kukla kimi öz ərini əyləndirməli, onun dərdlərini dağıtmalıdır. Çadrasız gəzmək o demək deyil ki, arvad kimin ilə istəsə, gəzə bilər. Əlbəttə, əri nə desə, onu edəcəkdir. Ona görə də, içəlim belə azad qadınlardan olan Edilyanın sağlığına!

GÜLÜŞ: Ura... Çalğıcılar!

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, hələ mən də onu düşünürdüm.

MƏMMƏDƏLİ: Mənə elə gəlir ki, siz də qadın azadlığını astar tərəfdən bəxiyələyirsiniz.

GÜLÜŞ: Bir də, əfəndilər, cəmiyyət qadinsız çürüdüyü kimi, qadın da cəmiyyətsiz çürüyür; ancaq nədənsə qardaşımın öz arvadı burada yoxdur?

BALAŞ: Gülüş!

GÜLÜŞ: Ehtimal ki, Edilya xanım, siz Balaşın arvadı olduğunu bilməmiş deyilsiniz.

Güman ki, onun da bura gəlməsi heç yaman olmaz və buna etiraz edən yoxdur.

BALAŞ: Əfəndilər, mən rica edərdim...

GÜLÜŞ: Bu saat mən onu çağıraram.

MƏMMƏDƏLİ: Etiraz edən bir nəfər var.

GÜLÜŞ: Kimdir?

MƏMMƏDƏLİ: Mən.

GÜLÜŞ: Siz nə sayaq deyirsiniz?

MƏMMƏDƏLİ: Mən deyirəm gəlməsə, xahiş edək gəlsin.

BALAŞ (*Gülüşü kənara çəkərək*). Gülüş, dilini kəs! Mən sənin dilini burub, boynunun sapından çıxararam.

GÜLÜŞ: Gücsüz bir qadını dustaqda saxlayıb, qapıları onun üzünə qapamaq, onun günüsünü evə gətirib, ona güldürmək, mənim atama yaramaz ölü paltarı geyindirib heyvan kimi ağzını qapamaq və dilini bağlamaq, sərsəm bir meymun kimi, cansız bir morianetka kimi barmaq ucunda oynatmaq! Yox, artıq mən sənin üçün dəli Gülüş deyiləm, mən indi bayquş qəhqəsiyəm ki, bütün həyat uzununu sənin qulaqlarında partlayacağam. (*Gedir.*)

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Ağalar, mən də bir neçə kəlmə ərz etmək istəyirəm. O ki qaldı mədəniyyət, biz, əlbəttə, mədəniyyətdən qaça bilmərik. Xaricilər də elmi bizdən əxz etmişlər. Qadın da oxusun. Çarşaf ki, onun başını əlindən almır. Quran oxusun: Quranda yerin altı da yazılıb, üstü də. Biz əgər Quranda yazılanlara düzgün əməl etsək, bir zaman islam ordusu Əndəlisə getdiyi kimi, bütün əcnəbilərə qalib gələr. O ki qaldı qadına, daşyonan deyil ki, dağa getsin, bağban deyil ki, bağa getsin, ona görə içək, ərz olsun...

MƏMMƏDƏLİ: Hə... de allahın sağlığına.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: O ki qaldı qadına, evdə otururdu, indi həyətdə də çıxsın; ancaq arvad lap göz qabağında olsa, öz bəkarətini itirər. Onun əsl gözəlliyi örtüsündədir; yoxsa arvad kişiyyə qarışsa, ya arvadlar kişiləşər, yaxud kişilər arvadlaşar. Doğru deyilmi?

MƏMMƏDƏLİ: Heç doğru deyil, heç bir şey doğru deyildir. Deyirlər gün var, doğru deyildir. Deyirlər ay var, doğru deyildir. İslamın iki şeyi var: bir namazı, bir də canamazı. Deyirlər Avropanın mədəniyyəti var, doğru deyildir. Avropanın iki şeyi vardır: bir topu, bir də pulu. Hamısı işlək maldır, sağmal qoyundur. Sən də malsan, mən də malam, o da maldır. Sən də qoyunsan, mən də, o da. Biz də qoyunuq, siz də qoyunsunuz, onlar da qoyundurlar. Ancaq mən deyirəm ki, dünyada mədəniyyət adına bircə şey vardır: “araq,” budur mədəniyyət! Başın ağrıyır—araq iç, gözün ağrıyır—araq iç. Avropalılar rumka ilə içirlər, biz şərqlilər kasa ilə içək. Yerdə qalan heç bir şey doğru deyil. Dünyada heç bir şey yoxdur: mən də yoxam, sən də yoxsan, o da yoxdur. Heç bir şey yoxdur; ancaq bir araq vardır. Sağ olun!

(*Musiqi.*)

GÜLÜŞ (*Sevili gətirir*). Budur, Balaşın xanımı, heç bir rejissor əli görməmişdir.

BALAŞ: Gülüş!

GÜLÜŞ: Keç yoldan, Balaş, əl-ayağa dolaşma! Bu çadranı da al, at o çaxçaya, çaxçanı da biryolluq qapa. Gəl, Sevil, gəl. Cəmiyyət adamın başını hərləndirir. Qorxma, ayaqlarını yerə bərk bas, tanış ol. Bu, Edilya xanımdır. Öpüşün. Böyük cəmiyyətlərdə qonaqlarla öpüşürlər. Elə! Bu da Əbdüləli bəydir. Yavaş, onu öpmə arvadı dalaşar. Ancaq dul kişilərlə öpüşmək olar, o da gizləndə. Bu da öz dediyindən, ya Tabaq bəydir, ya Çanaq bəydir, kim nə deyirsə-desin, onun üçün fərqi yoxdur.

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox, doğru deyil, mənim adım Kasa bəydir.

GÜLÜŞ: Çox gözəl. Bir sözlə, Qab-qacaq bəy. Bu da mənim atamdır, əynindəki isə ölü paltarındır; qorxmayasan, ancaq bir saatlıqdır.

BALAŞ: Gülüş!
GÜLÜŞ: İndi gəl yanımda otur.
DİLBƏR: Ancaq Sevilin stəkanı boşdur.
GÜLÜŞ: Sevil onsuz da sərxoşdur.
MƏMMƏDLİ. Kasa ver, kasa!
DİLBƏR: Şah və mat, Gülüşcan, Sevilin stəkanı boşdur.
BALAŞ: Yox, yox, o içə bilməz.
SEVİL: Axı mən heç içməmişəm.
GÜLÜŞ: Sən dayan, mən sənin cocuğunu da gətirim.
ATAKİŞİ: Ay qız, Sevil, o stəkandakı nədir?
SEVİL: Vallah, əmi heç mən özüm də bilmirəm.
MƏMMƏDƏLİ: Araqdır, araq. Başın ağrıdı—araq iç, gözün ağrıdı—araq iç, özü də kasa ilə, kasa lazımdır, kasa...
ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, hələ mən də onu düşünürdüm.

(Dilbər o biri otaqdan qucağında uşaq olaraq çıxan Gülüşü qarşılayır.)

GÜLÜŞ: Sizə istimi oldu, xanım? Yaxşı sərin suyumuz var, özü də Həştərxan buzundan.
DİLBƏR: Gülüş, sancmağı burax. Söylə, məndən nə istəyirsən.
GÜLÜŞ: Bu cocuğa mərhəmət!
DİLBƏR: Mən səni anlamıram.
GÜLÜŞ: Bu məktub kimdəndir?
DİLBƏR: Mən onu sevirəm.
GÜLÜŞ: Siz onun mövqeyini sevirsiniz.
DİLBƏR: Orasını mən bilirəm. Siz bilirsiniz ki, həyat döyüşdür.
GÜLÜŞ: Görürsünüz ki, rəqibiniz nə qədər gücsüzdür.
DİLBƏR: O mənim taqsırım və sizin borcunuz deyil.
GÜLÜŞ: Sizin taqsırınız deyildir, ancaq mənim borcumdur. Onu yüksəltmək, ayaq üstə qaldırmaq və sizin ilə çarpışa biləcək bir hala vaxtlandırmaq mənim borcumdur.
DİLBƏR: Siz onu bacarmazsınız, siz hələ cocuqsunuz.
GÜLÜŞ: Orasını gələcək göstərər.
BALAŞ *(onlara yanaşır)*. Zənn edərsəm, sözlünüz çox xüsusidir.
GÜLÜŞ: Biz bitirdik.
DİLBƏR: Balası! Mən belə düşünmürdüm.
BALAŞ: Yalvarıram, Edilya, məni bağışlayın!
DİLBƏR: Sən bu gün mənim dediklərimi etməsən, bizimki həmişəlik bitmiş olur.
BALAŞ: Edilya, yalnız əmr edin, bütün həyatım sizindir.
DİLBƏR *(Qonaqlara)*. Siz, əfəndilər, deyəsən, bu gün danışıqdan oruc tutmuşsunuz.
ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, biz də hələ onu düşünürdük.
MƏMMƏDƏLİ: Heç yox, biz onu düşünmürdük. Mən iftarımı kasa ilə açmışam, özü də firqəmiz üçün xüsusi iqtisadi proqram düzəldirəm.
GÜLÜŞ: Hansıdır o firqəniz?
MƏMMƏDƏLİ: İntizariyyuni-Mehdiyyun firqəsi.

ATAKİŞİ: Yaxşı, görəsən Mehdi sahibəzzaman bu tezliklə gələcək?
MƏMMƏDƏLİ: Heç yox, mən özüm onun yanına gedib, o dünyada görüşəcəyəm.
DİLBƏR: İçəlim!
GÜLÜŞ: Mən də hazırım.
DİLBƏR: Sevilin stəkanı boşdur, ata da içmir.
ATAKİŞİ: Necə, mən də araq içim?
GÜLÜŞ: Sevilin stəkanı doludur.
SEVİL: Axı mən heç içməmişəm?
BALAŞ: Edilya, siz onu adam yerinə qoymayın, o bacarmaz.
GÜLÜŞ: O çox şeyi çoxlarından yaxşı bacarır.
MƏMMƏDƏLİ: Kasa lazımdır, kasa!
GÜLÜŞ: Ura... Çalğıcılar!
DİLBƏR: Vals!

(Babakışı gəlir.)

BALAŞ: Hələ bu kimdir?
BABAKİŞİ: Mənəm də, Balaş, hə... hə, türkün sözü, bir az kömür gətirmişəm.
SEVİL: Ata!
ATAKİŞİ: Babakışı sənsən? Adə, vay sənə nə deyim, sən hara, bura hara? A kişi, xoş gördük! Dayan bir səni qucaqlayım! A kişi, haçandır yoxsan!
DİLBƏR: Bu nədir?
BALAŞ: Bu gün dünyanın yolçuları və dilynəçiləri mənim başıma yığılacaqdır.
BABAKİŞİ: Gədə, Atakışı! Türkün sözü, bu nə sir-sifətdir, haçandan belə, türkün sözü, əfəndi olubsan? He... he... he... əkdiyim noxud, biçdiyim noxud, bazara girib, ləbləbi olub? Türkün sözü, bu paltarla dalına yükləyəsən səkkiz putluq kisəni, nə cırhacıman cınıldarsan!
BALAŞ: Nağıl açma, kişi, çıx o biri evə!
BABAKİŞİ: Necə?
ATAKİŞİ: Oğlum!
BALAŞ: Uzun danışmaq istəməz, çıx!
ATAKİŞİ: Dayan, dəymə! Nankor övlad! Mən boğazımdan çörəyi kəsib sənənin boğazına dürtmüşəm, səni oxutmuşam; mənim qapım saldat üzünə də açıq olmuşdur, indi sən mənim qonağımı evdən qovursan? Daha bəsdir! *(Paltarını çıxardıb atır.)* Al... al... al... al... istəmirəm, verin mənim kürk-çuxamı!
GÜLÜŞ: Ha... ha... ha... Al! *(Paltarları ocağa atır.)* Bu sənənin kürkün, bu da çuxan... Bu da bu, getdi. Həyat yolu uçurum üstündə çəkilməmiş dar bir körpüdən keçir. Geriyə yol yoxdur, qayıtmaq olmaz, yol ancaq irəliyədir!
ATAKİŞİ: Gülüş, qızım bu qışın soyuğunda, çılpaq...
GÜLÜŞ: Çılpaq, bəli, çılpaq. Sən indi həyata qarşı çılpaqsan. Yazı yatdın, qış çatdı. Səni o soyundurmamışdır, səni həyat soyundurmuşdur, o özü də geyindirəcəkdir. Ancaq bu ölü paltarı sənə yaraşmır. Sənə yaxşı bir paltar lazımdır.
ATAKİŞİ: Nankor övlad, nankor övlad!

(Babakişi ilə bərabər çıxır.)

BALAŞ: Bu gün bütün dünya mənə qarşı ayaqlanmışdır.

GÜLÜŞ: Ha... ha... ha... Dedim ki, dərinədən mıxlamaq lazımdır, mıxlamaq! (Gedir.)

MƏMMƏDƏLİ: Deyirlər gün var—doğru deyil, ay var—doğru deyil; deyirlər dünya var—doğru deyil, vəssalam.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Adə, bəs nə var?

MƏMMƏDƏLİ: Heç nə, heç nə!

(Gedirlər.)

DİLBƏR: Mən gedirəm.

BALAŞ: Dilbər, məni bağışla. Sən görürsən ki, mən bir cəhənnəm əzabı içindəyəm, öz ailəmizdə məni anlayan yoxdur.

DİLBƏR: Görürəm, Balaş, sən lal atan mükəmməl orator imiş!

BALAŞ: DİLBƏR:

DİLBƏR: Balaş, son sözümdür: bu evdə səndən və məndən başqa heç kim olmamalıdır!

BALAŞ: Dilbər, qoy Sevil bir çuval kimi bir küncdə otursun, qalsın. O, qiyamətədək səsini çıxarda bilməz, mən isə daima sənənlə olaram.

DİLBƏR: Olmaz. Mən qəti deyirəm: istəməzsən, həmişəlik ayrılıq, istəyirsən bu əlim, bu dodaqlarım; intixab et!

BALAŞ: Mən hər əmrinə hazırım... *(Öpür.)*

SEVİL *(əлиндə su stəkanı içəri girir)*. Balaş...

BALAŞ: Səni kim çağırdı, buraya gəldin?

SEVİL: Vallah, Balaş, mən buraya gəlmirdim, məni Gülüş göndərdi ki, su istəyirsiniz.

GÜLÜŞ *(gəlir)*. Onu mən göndərdim. Bu evdə yaşayanlar bir-birinə yabançıdır, bu çaxçalar, bu ləmələr, bunlar, bu ər-arvad—hamısı bir-birinə yabançıdırlar. Budur, zavallı, sənə dediyim zəlzələ. Dedim ki, gec-tez bu ev dağılacaqdır, qoy biryolluq bitsin.

DİLBƏR: Çto ona, s uma soşla çto li?

GÜLÜŞ: Xanım, siz deyəsən, valsın gerisini oynamaq istəyirsiniz. Bu saat. Çalğıçılar, vals! *(Sevilə.)* Zavallı, donub qalma, gəl, həyat döyüşdür, qoç döyüşünə qoç dayanar, gəl!

SEVİL: Burax, başım hərlənir!

GÜLÜŞ: Hərlən. Həyatın acı oyunlarında başın hərlənirkən, kimsə sənə üçün valsı saxlamaz. Sən, ayaq üstə durmaq üçün çox yıxılacaqsan.

SEVİL: Burax, dayana bilmirəm.

GÜLÜŞ: Mən səni həyatın baş gicəldən oyunlarına atıram: dayana bilməzsənsə—yıxıl, yaşamaq istəyirsənsə—qalx, yoxsa tapdanacaqsan.

(Sevil Dilbərlə Balaşın ayağı altına yıxılır.)

DİLBƏR: Ha... ha... ha... Gülüş, axır ki, tək qaldın!

GÜLÜŞ (*Sevilin uşağını qucağına alıb oynayır*). Mən tək deyiləm, həm də söz son gülənindir.

Pərdə

Üçüncü pərdə

Dilbərin otağı. Balasının evində Avropa səliqəsilə bəzənmiş bir otaq.

BALAŞ:

Bülbül güldən ayrı düşər, nitqi lal olur.

Cəh-cəh vurur o, vəslinə bais məlal olur.

Əl dəymə, bağban, gülə, qaldırma naləsin,

Nazikdi bərgü şaxəsi, tez payimal olur...

Vermərəm könlümü bir dilbərə bundan sonra,

Olmaram mail o siminbərə bundan sonra.

Aldı imanımı əldən, məni bidin elədi;

Baxmaram bir də mən ol kafərə bundan sonra.

Ay qız, Tafta, Tafta!

TAFTA: Nə deyirsən, ağa?

BALAŞ: Gündüz haradadır?

TAFTA: O biri otaqdadır.

BALAŞ: Gətir onu bura.

TAFTA: Yox, ağa, Dilbər xanım buyurmuşdur ki, Gündüzü onun otağına gətirməyim, acıqlanar.

BALAŞ: Necə acıqlanar?

TAFTA: Bilmirəm, hələ-belə, acıqlanar.

BALAŞ: İndi özü haradadır?

TAFTA: Kim bilir, səhərdəm axşamacan, axşamdan səhərəcən gedir, gəlir, ağzını dirəyir divara, bir düdkeşi də alır əlinə mırtamırt, vurtavurt. Səhər bilmirəm ki, kim ilə danışdı, dedi palutmaxıtra gedəcəyəm.

BALAŞ: Bəs, bayaq harada idi?

TAFTA: Kim bilir, bayaqdan dırnaqlarını tutdurmağa getmişdi. Can kimi qayçımız var, meşəyə sal, odun qır. Bir saat evdə otursun, yoxdur. Səhərdən axşamacan bir arvad suvaqlayır-malalayır, suvaqlayır-malalayır.

BALAŞ: Bu gün beş yol evə zəng çalmışam.

TAFTA: Tatar qızı getdi, dedi ona, işi var idi, gəlmədi.

BALAŞ: Bəs, o şeytan qızı deyirdi ki, evdə yoxdur.

TAFTA: Özü dedi, yazıq tatar qızında taqsır yoxdur. Özü dedi: get, de evdə heç kəs yoxdur.

BALAŞ: Elə niyə?

TAFTA: Mən nə bilim, bir kişi ilə oturmuşdu, kartdır, qumardır, nədir, ondan oynayırdı. mən dolçanı gətirirdim, səsi gəlirdi ki, getsəm, kağızlarıma baxarsan.

BALAŞ: Bəs sənə haçan dedi Gündüzü bu evə gətirmə?

TAFTA: Gələr kart-martı qarışdırar; yəni axtarsan, o tatar qızından başqa heç birimizi bu evə qoymur.

BALAŞ: Yaxşı, yaxşı, sən get Gündüzü buraya gətir. (*Tafta gedir.*)

Verməməm könlümü bir dilbərə bundan sonra,

Olmaram mail o siminbərə bundan sonra.

Aldı imanımı əldən, məni bidin elədi;

Baxmaram bir də mən ol kafərə bundan sonra.

Gəl, gəl yanıma, Gündüz, harada idin?

TAFTA: Deyinən, o biri otaqda.

BALAŞ: Gündüz, sənın anan haradadır? Tafta, sən bilmirsən Sevil haradadır?

TAFTA: İndi bilmirəm, ağa. Harada olacaq, allah kafər balasını onun gününə salmasın.

Qabaqlar gördüm, göz gərək ruzigarına ağlasın.

BALAŞ: Haçan gördün?

TAFTA: Neçə ay olar. Burdan gedəndən sonra Hacı Səmədgildə qulluqçuluq edirdi. Sonra Gülüş ona dərş deyirdi. Gör necə həyalı arvaddır ki, qabaqlar özüm gördüm, Gülüş ona dil çıxartdı ki, daha çadranı at, bəsdır, hələ yox dedi ki, yox. Bu yaxın vaxtlar məni küçədə gördü, əllərini boynuma saldı, üzümdən öpdü, necə yalvarırdı; sən allah uşağıma yaxşı bax. Sonra səni soruşdu, gözlərindən yaş damcı-damcı tökülürdü.

BALAŞ: Yazıq, indı kim bilir, nə haldadır?

TAFTA: Bir haldadır ki, allah göstərməsin, elə bil taxta üstündən qaçmışdır. Gözləri çuxura düşmüşdür. Baxışları adama yapışır. O al yanaqlar necə olub, sapsarı.

BALAŞ: Yaxşı, Tafta, al bu uşağı apar. Get xalanın yanına. Gedib bir Gülüşü buraya çağırarsan.

TAFTA: Gəlmir, deyir: mənim sizin evinizdə işim yoxdur. Sevil gedəndən bəri ayağını bu evə basmayıb. O da başıaçıq, baldır açıq yığıb 24 uşağı, cərgə ilə düzüb, təlim verir. Uşaq bağçası olub. Bu uşaqlar necə oxuyur, necə atdanır, gəl görəsən! Gündüzü də istəyəndə mən aparmadım.

BALAŞ: Yaxşı, Tafta, mən bir az yatıram. Dilbər gələndə mənə deyərsən. (*Gedirlər.*)

(*Dilbər, Əbdüləli bəy və Məmmədəli gəlirlər.*)

DİLBƏR: Ay yoruldu, ayaq üstə dura bilmirəm.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, hələ mən də onu düşünürdüm. Amma da piyada gəlmişik ha!

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox, görən də desin ki, nə qədər piyada gəlmişik, aşağı tindən yuxarı tinə vur-tut beş addım, bir çərək.

DİLBƏR: Mən həmişə oradan evə fayton ilə gəlirdim. Ancaq bu gün yox idi. Əvvəlləri Balas bankda olanda, bankın faytonu səhərdən axşamacan məni gəzdirirdi, indı bankdan çıxmışdır, daha hələ-belə faytonlarda gəzirəm. Odur ki, piyada bir addım belə gedə bilmirəm.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, bu qədər incə ayaqlar piyada gedə bilməz. Qadın vücudu zərif yaranmışdır, odur ki, qadımlərdə qadınlar kəcavə ilə gəzirdilər. Qadınını odur ki, hara getsə, tez dəyib qayıtsın, yoxsa, piyada gəzmək qadınlara yaramaz...

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox. Küçədə bir arvad gördüm, bir uşağı çarşaf ilə dalına sarımış, birini də qucağına almış, başında bir taya paltar, həsir, dənizdə yumuşdu, gətirirdi bu soyuqda, özü də ayaqyalın.

DİLBƏR: No, eto prosto ne çelovek!

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox. Xalis çelovek, s serdtsem i duşoy—yupyumru üzü, qapqara qaşları, xırdaca burnu, nazikcə dodaqları.

DİLBƏR: Bəsdir siz allah. Sizin üçün paltar yuyan arvadla qubernator arvadında heç bir fərq yoxdur.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, hələ mən də bu saat onu düşünürdüm.

MƏMMƏDƏLİ: Nə, nə düşünürdün? De də!

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Mən, ərz olsun ki, onu deyəcəkdim ki, “Hər cayı süxən, hər nüktə məqami darəd,” yəni “hər şeyin öz qiyməti var, hər yerin öz adamı!” Paltaryuyan arvad, işçi arvad bir başqa, Dilbər xanım bir başqa. Bir gün, ərz olsun ki, Şah Abbas cənnət məkan bir meşənin qırağından keçəndə görür ki, bir kəndli arvadı köçdən düşdü, doğdu uşağı da bələdi, aldı qucağına.

MƏMMƏDƏLİ: Bilirsən, Əbdüləli bəy, nə var, mən dünəndən bir az bayat kefliyəm, sən bir saxla, mən bu qonşudakı aptekə gedim, beş-altı kasa vurum, başımı düzəldim, sonra, sən burada, mən burada, səhərdən axşamacan de Şah Abbasdan görək işi hara çıxacaq.

DİLBƏR: Yaxşı, bəsdir, sən allah siz prosto inad edirsiniz.

MƏMMƏDƏLİ: Yaxşı, gedək görək başımıza nə gəlir: ya mən Şah Abbasın atasını yandıracağam, ya da Şah Abbas mənim atamı. (gedir.)

ƏBDÜLƏLİ BƏY. Bu Balaşı neyçin bankdan çıxartdılar?

DİLBƏR: Bilmirəm. Mən onun işinə qarışmaram. Nə işimə? Heç bilmək də istəmirəm. Dayımın bir kağızı var idi, verdim qol çəkdi. Siz ki, bilirsiniz. Deyir guya onun üstündə. Nə məsələ isə çıxmışdır, o gün deyirdi, mən heç qulaq da asmadım.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: O gün Əli bəy də deyirdi ki, ərz olsun, sizə bir işi düşmüşdür.

DİLBƏR: Bilirəm, mənə dedi. İş Balaşlıq deyil, ancaq mən söz vermişəm işini düzəldəcəyəm. Qoy hələ bir-iki dənə yaxşı tanış tapım, o qədər iş düzəldərəm ki!

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Əlbəttə sahib mənəşəbdən adamın, ərz olsun, tanış olması hər zaman lazımdır.

DİLBƏR: Alik isə mənim çox xoşuma gəlir: tərbiyəli və zərifdir. Dünən gecə sizdən ayrıldıqdan sonra onunla bir yerdə gəldik. Nə qədər dadlı, gözəl dili vardır! Deyir: Dilbər, mən sizə pərəstiş edirəm. Siz mənim olsaydınız, gecə-gündüz sizi atıb-tutar, bir kukla kimi oynadardım. Mənə deyir: mən Rafael olsaydım, Madonna əvəzinə sizin gözlərinizi çəkərdim. Gözlərimi bərk xoşlayır. Üzünə ki, baxıram, dil-dodağı dolaşır, yalvarır ki, baxma. Mənə deyir: saçlarınız boynuma dolaşarsa, min il yerimdən tərpənmərəm.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, qadın saç zəncirdən möhkəmdir.

DİLBƏR: Bu gün parikmaxerdə də mənə deyir ki, xanım, bu vaxta qədər bu cür yumşaq saç görməmişəm, darağa ipək kimi gəlir. Gözlərinizi yumun, corablarımı dəyişirəm, baxmayın ha!

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Ərz olsun, baxanda qiyamət olmaz ki. O gözəl qədəmlərə baxmaq böyük səadətdir. Siz məni o səadəti-əzimdən məhrum edirsiniz.

DİLBƏR: Yaxşı, açın gözlərinizi, doğrusunu deyir, baxmadınız ki?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Siz, ərz olsun, deyəndən sonra mən gözlərimi necə açə bilərəm.

DİLBƏR: Sizdə cəsərat və həssaslıq yoxsa, öz bəxtinizdən kəsün. Mən ki, sizin gözlərinizi əlimlə tutmamışdım. Halbuki Alik olsaydı, o belə səadətə göz yummazdı. Qadınlar, hər şeydən artıq, gözəlliklərinə göz yumanları sevməzlər.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, mən də hələ onu düşünürdüm. Bir də desəniz, gözlərimi yummayacağam, huşuyar olmaq lazımdır.

DİLBƏR: Necə yummayacağam? Siz özünüz xalqı müsəlmanlığa çağırırsınız, bəs şəriətdə özgə arvadlara baxmaq olarmı?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, şəriət ancaq avam adamlar üçündür, qara camaat üçündür, anlamaz və qanmazlar üçündür, zövq əhlinə, ariflərə nə şəriət! Bir də, Dilbər xanım, sənə, mənə nə şəriət!

DİLBƏR: Nu, nu, yaxşı dizinizi qoyun, nə qədər dilbilməzsınız. Bax, belə, çəkmələrimi düymələyəcəyəm, anladınız mı?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Ərz olsun, belə buyurdunuz, anladım, ancaq ərz olsun, daha gözlərimi yummayacağam. (*Dilbərin çəkməsini düymələyir.*) Rəbbəna atina fiddünya həsənə və fil-axirəti-həsənə, vəqinə əzabənnar, birəhmətikə ya ərhəmərrahimin. (*Oxuya-oxuya Dilbərin ayağını qucaqlayır. Dilbər çıxırır.*)

BALAŞ (*gəlir*). Müsəidənizlə...

DİLBƏR: Hələ bu nədir? Bax, bunu mən heç sevmirəm. Min yol demişəm: qapını döymək lazımdır.

BALAŞ: Bağışlayın, Edilya, mənim yadımdan çıxdı.

DİLBƏR: Bəlkə, biri otaqda soyuncaqdır.

BALAŞ: Necə, soyuncaqdır? Mən eşitdim ki, buradan kişi səsi gəlir, ona görə də bildim ki, soyunmaq olmasınız.

DİLBƏR: Doğru demişlər: qozbeli qəbir də düzəldə bilməz. Nə haqq ilə sən qapı dalında durub, bizim sözlərimizə qulaq asırdın?

BALAŞ: Necə yəni qulaq asırdım? Mən heç qulaq asmırdım, sözlər özü mənim qulaqlarıma gəlirdi.

DİLBƏR: Nəhayət, bu tərbiyəsizlikdir. Tərbiyə görmüş mədəni bir cəmiyyətdə buna dayanmaq olmaz.

BALAŞ: Lənət sənə, kor şeytan! İşə düşmədik! Dilbər, and içirəm ki, mən qulaq asmırdım. Kişi səsi eşitdim, bildim ki, soyunmuş ola bilməzsınız.

DİLBƏR: Nədən bildiniz? Mən bəlkə də soyunmuş olaydım?

BALAŞ: Onda elə bilin: mən də özgə kişilərdən biri.

DİLBƏR: Balaş, rica edirəm, sözlərinizə diqqət edin. Yüksək cəmiyyətdə belə rəftar barbarlıqdır. Özgə, özgə belə sözlər demək tərbiyəsizlikdir.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, elə mən də bu saat onu düşünürdüm.

DİLBƏR: Mən belə barbarlığa dözmərəm.

BALAŞ: Allah əkbər! Dilbər, mən onu demədim, mən sözgəlişi deyirəm.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Balaş, sizin təməssükün vaxtı dünən qurtarmışdır. Çünki mən zəmanət vermişəm.

DİLBƏR: Elə sözlər sizin kömürçülər arasında deyilə bilər, yüksək bir cəmiyyətdə yox.

BALAŞ: Axı, Dilbər, allah əkbər, mən, mən onu demirdim. Deyirsən, gedim üzr istəyim. Əfəndim, üzr istəyirəm və mənə arvadımı əyləndirdiyiniz üçün təşəkkür edirəm.

DİLBƏR: Arvadım, arvadım! Sən bir qədər incə sözlər öyrənsəydin, heç zərər gözməzdin.

BALAŞ: Dilbər, axı sən mənə şaşırırsan. Yaxşı, qadın olsun, xanım olsun. Lənət kor şeytana, işə düşmədik! Mən neçə dəfə Əli bəyi görmüşəm ki, qapını döyməmiş, sizin yanınıza girmişdir. Halbuki siz deyirsiniz ki: o tərbiyəlidir, nəzakətlidir.

DİLBƏR: Ona mən özüm müsaidə etmişəm.

BALAŞ: Necə mən özüm müsaidə etmişəm? Doğrusu, Dilbər, mən anlama bilmirəm. Bizlərdə belə şey yoxdur. Bu olsa, sənəndə dediyin cəmiyyətin işi olar. Özgəsi qapını döyməmiş içəri girərmiş amma mən, sizin öz əriniz...

DİLBƏR: Yenə də özgəsi? Balaş, mənə əsəbiləşdirirsiniz. Gedin öz otağınıza, sinirlərim bir az dincəlsin, sonra gələrsiniz.

BALAŞ: Yaxşı, Dilbər, mən gedirəm, ancaq sizə söz deyəcəyəm.

DİLBƏR: Sonra, sonra. Belə sinirli halda sənənlə danışa bilmərəm.

BALAŞ: Çünki bu gecə səhərə kimi işləyəcəyəm. Deyirəm, birdən bu kağızları qurtara bilmərəm, sabah yaqın lazımdır.

DİLBƏR: Daha ona mən nə edə bilərəm?

BALAŞ: Dedim, bəlkə, iki saat sən də mənə kömək etdin.

DİLBƏR: Hələ o qalmışdı! Yox, yox, pojalıyusta, mən bacara bilmərəm. Hələ o qalmışdı!

BALAŞ: Yaxşı, yaxşı, sinirlənməyin, mən gedirəm. (*Gedir.*)

DİLBƏR: Getdi? O qədər kobuddur ki, qiyamətə kimi əl çəkməyəcəkdir. Onunla adam arasına çıxmağa utanıram. Gördüyünüz kömürçülər arasında nə tərbiyə ala bilər?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, mən də onu düşünürdüm. Yüz olsa, gədə gədədir, bəy bəydir, rəiyyət də rəiyyətdir. İnsanın nəzakəti əsil-zatında olmalıdır.

DİLBƏR: Ayda iki cüt çəkmə, iki dəst paltar alanda, ya inki, gündüz 3-4 manat faytona verəndə, özünü itirir. Elə bil mən də onun üçün çit-alaca geyəcəkdim; çünki özü bu şeyləri görməmişdir.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, mən də hələ bu saat onu düşünürdüm. Xalqın təməssükü qalıb, əgər sizin xatiriniz olmasa idi.

DİLBƏR: Yaxşı, Əbdüləli bəy, deməli, biz gedək sizə, o da oraya gələcəkdir!

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, hələ mən də onu düşünürdüm.

DİLBƏR: Gəlin! Aha, vinovat, Alikin kağızı qaldı. O qədər mənə sinirləndirir ki, az qalmışdı yadımdan çıxsın. Balaş, Balaş!

BALAŞ: Nə var, Dilbər?

DİLBƏR: Balaş, mən istəyirəm ki, sən mənə sabah öz nazirinizlə tanış edəsən. Ponimayeş, birinin bir kağızı var, istəyirəm ona düzəltdirəm.

BALAŞ: Necə yəni? Xalq öz işində, gücündə, gedim tutum ki, gəl mənə arvadım ilə tanış ol?

DİLBƏR: Niyə, sən onunla tanış deyilsən?

BALAŞ: Tanışam, ancaq qulluqda. Aparıram kağızlara qol çəkir, çıxıram, vəssalam.

DİLBƏR: Yaxşı, al, onda özün bunu düzəlt. Qatışdır hələ verəcəyiniz kağızlara. Axır ki, özün də bil...

BALAŞ: Dilbər, sən bilirsən ki, o biri kağız üçün iş hələ də məhkəmədədir. Kim bilir ki, nə olacaq. İndi də bunun məsuliyyəti!

DİLBƏR: Yenə də məsuliyyət, yenə köhnə nəğmələr. Düzəlt! Sağ ol! Deməli, biz getdik teatra. Əbdüləli bəy, gəlin!

(Gedirlər.)

BALAŞ: Tafta, Tafta, ay qız, Tafta! Sən bir də get Gülüşü çağır. Deyinən vacib işim vardır.

TAFTA: Sən deyəndən sonra mən yenə qaça-qaça getdim dedim, gəlmək istəmir.

BALAŞ: Onda gedək evlərini mənə göstər. Mən özüm onun yanına gedəcəyəm.

TAFTA: Evləri bu küçənin o biri başındadır.

(Gülüş gəlir.)

GÜLÜŞ: Siz məni çağırmışdınızmi?

BALAŞ: Gülüşcan, bacıcan, bir ildir səni görməmişəm. Nə üçün məndən uzaq gəzirsən?

GÜLÜŞ: Çünki, Balaş, biz artıq yabançılarıq.

BALAŞ: Gülüşcan, mən böyük ağırlıq içindəyəm. Hər günüm bir cəhənnəm əzabıdır. Mən sənə şikayət etmək istəyirəm.

GÜLÜŞ: Balaş! Mən bura gələrkən qapınızın yaxınlığında bir qadın yıxılmışdır. Kişilər başına toplaşmışdı. Get, onu içəri gətir. Tafta, sən də get. Deyəsən, bayılmışdır, ya da bəlkə ölmüşdür?

BALAŞ: Bu saat, Gülüş. *(Gedir gətirir.)* Sağdır, sağdır, ürəyi döyünür, ancaq bayılmışdır.

GÜLÜŞ: Kimdir?

BALAŞ: Bilmirəm, bir qadındır. Lampanı yaxına gətir. Odur, odur!

GÜLÜŞ: Kimdir?

BALAŞ: Odur, Sevildir, Sevil. Altı illik yoxsul həyatımın əmək yoldaşı.

GÜLÜŞ: Sevil, Sevil. Odur. Bir az su verin! Yastıq verin.

BALAŞ: Dayan, budur! Yazıq nə hala düşmüş, necə də saralmış, solmuş! O yazıq ömründə bir gün görməmiş.

GÜLÜŞ: Çəkil! O zamanlar ki, sən yoxsul idin, hətta dilənçi kimi idin, o yazıq günlərlə ac qalır, öz payını gizlədir və sənə yedirirdi. Balaş qoy doysun, deyirdi. Sevil, Sevil, qorxma, qalx. Yavaş, yavaş! Bu yana çəkilin! O bu evdə zəncirli bir it kimi çırpınır, çalışırdı, lakin heyhat, kimin üçün, nə üçün?

BALAŞ: Gülüş! Sənə bir söz demək istəyirəm, ancaq qorxuram, çünki sən çox mərhəmətsizsən. O yazıq belə bir halda, bu qapılarda...

GÜLÜŞ: Sevil, qalx, qalx!

SEVİL: Nə var, nə üçün mənim başıma toplaşmışsınız? Mən haradayam? Balaş, sənsən?

Gülüşcan, sənsən? Məni bura kim gətirdi?

GÜLÜŞ: Sevil, bəsdir, ağlama!

SEVİL: Mən buraya gəlmək istəmirdim, mənə acıqlanmayın!

GÜLÜŞ: Sənə kimsə acıqlanmaz, Sevil!

SEVİL: Mən elə bildim ki, mənə acıqlanacaqsınız. Mən buraya gəlib sənin evində, sənin dincliyini pozmaq istəməzdim. Qulluq etdiyim yerdə şirni paylayırdılar: mənə bir az alma, şirni pay vermişlər. Mən uzaqda gəzirdim, oğlumu gözləyirdim ki, bəlkə bayıra çıxar. Dayandım, axır yoruldum, oturdum. Sonra bilmirəm nə oldu. Budur, ancaq mən oğlum üçün gəlmişəm. Mənə acıqlanmayın.

BALAŞ: Sevil, sən heç qorxma. Mən çalışaram, bəlkə, səni bu evdə bir yerə düzəltдик.

(Gündüz gəlir.)

SEVİL: Oğlum, oğlum!

(Gündüzü qucaqlayır və çarşabının atəyindəki almaları ona verir. Dilbər gəlir.)

DİLBƏR: Eto çto yeşo! Bu nədir, nə olmuşdur! Bu arvad kimdir, bunu buraya kim gətirdi?

SEVİL: Mən, mən gedirəm, indicə gedirəm. Mən oğlumu görmək istəyirdim, indicə gedirəm.

DİLBƏR: Balaş, mən səndən soruşuram: bunu mənim yataq otağıma kim gətirdi? Şəhərdə “zaraza” azmış, bir də...

BALAŞ: Dilbər, o öz oğlunu görməyə gəlmişdir. Yazıq bayırda donub qalmışdı.

DİLBƏR: Sən... sən... ağlayırsan? Yaman olmaz, hər yoldan ötəni mənim yataq otağıma soxmaq!

BALAŞ: Edilya... O başqa evdə qulluqçuluq edir. Öz oğlunu görməyə gəlmişdir. Yazıqdır, gör necə baxır. Mən deyirəm, mümkün isə, sən razı olsan, bizə onsuz da bir qulluqçu lazımdır.

DİLBƏR: Seyças je ubrat, seyças, mən sənə deyirəm. Balaş, mən sənin iki gözünü bir deşikdən çıxardaram. Məni oynatmaq düşündüyünüz qədər asan deyil.

SEVİL: Xanım! Onda bir taqsır yoxdur, ona acıqlanmayın. Mən özüm gəlmişəm, bağışlayın. Mən indicə gedirəm, ancaq başım gicəlir, ona görə bir az...

DİLBƏR: Balaş! Eşidirsən, səndən soruşuram: bunu bura kim gətirdi?

BALAŞ: Gülüş gətirdi.

DİLBƏR: Gülüş öz evində ağalıq edə bilər.

SEVİL: Yaxşı, xanım, acıqlanmayın, mən özüm gedirəm.

DİLBƏR: Balaş, sən sərxoşsan? Mən sənə deyirəm: bu saat qolundan tut, bayıra at!

BALAŞ: Dilbər, onsuz da gedir.

DİLBƏR: Sənə deyirəm qolundan tut, bayıra at! Çünki mən belə istəyirəm.

BALAŞ: Sevil!

DİLBƏR: Balaş, eşidirsənmi? Mən sənə deyirəm: bu saat qolundan tut, at bayıra!

BALAŞ: Sevil, sən... get...

GÜLÜŞ: Balaş!

SEVİL: Burax! Mən sənin dincliyini, xoş gününü pozmamaq üçün onsuz da gedəcəyəm. Məni bağışla! Gülüş, bu neçə vaxtda sən nə qədər dedin, mən şübhə edirdim. Bu gün səndən gizlin bu küçəyə gəlmişdim. Ancaq yazıq mən, bütün ömrümdə onu bütün dağlar qədər enməz bilirdim. Buradan gedəndən sonra mən daima sənin mənəvi hökmranlığın

altında, hər bir hərəkəti sənin xoşuna, acığına gələcəyi ilə ölçürdüm, ruhum daima bu evdə səninlə yaşayırdı. Ancaq heyhat, keçmiş ola!

BALAŞ: Sevil!

SEVİL: Artıq uzaq! Mən bu gün buraya, uzaqdan da olsa, uşağımı görmək üçün gəldim.

DİLBƏR: Cocuğunuzu apara bilərsiniz. Mən dayəliyə alısmamışam.

GÜLÜŞ: Onu mən aparacağam!

SEVİL: Mən indi heç bir şey istəmirəm. Mən gedirəm, bir gün yenə qayıdaram, onda danışıraq.

DİLBƏR: Siz dəlimi olmuşsunuz?

SEVİL: Mən əvvəldən dəli idim. Bir il bundan əvvəl Gülüş mənim çadramı açıb, məni ortalığa çıxartdı, qoç döyüşünə qoç dayanar dedi. Mən onda anlamadım. Ondan sonra mənə çox dedi, mən yenə də anlamadım. Yazıq, yeddiillik ömrümü onun heçliyinə qapanaraq, bu qara dustaq içində sürünmüşəm. Artıq, al! (Çarşabı atır.) Daha bu mənə gərək deyil, sənə gərəkdir, mən isə gedirəm.

GÜLÜŞ: Elə, elə, Sevil, qoç döyüşünə qoç dayanar.

BALAŞ: Sevil, dayan, getmə, hara gedirsən?

SEVİL: Eşidirsənmi? Gülüş deyir: qoç döyüşünə qoç dayanar. Kəlləmi bərkitməyə gedirəm.

BALAŞ: Sevil, getmə! Sən bu halda hara gedə bilərsən?

SEVİL: Haramı? Fahişəliyə gedəcəyəm. Mən hər gün ürəyimi satacaq, beynimə yedirəcəyəm. Sağlıq olsun!

Pərdə

Dördüncü pərdə

Gülüşün otağı. Şüşəbənd bir evin həyətində bir hovuz. Gündüz həyətdə oynayır.

GÜLÜŞ (*gəlir*): Nə edirsən, Gündüz?

GÜNDÜZ: Bax, bibi, biz dünən məktəbdə uşaqlar ilə dünya səyahətinə çıxmışdıq. Hər bir hədəfimiz bir dilək adası idi. Bax, Avropanın sahilinə kimi gəlmişəm. İndi əsil hədəfə qısa bir yol axtarıram.

GÜLÜŞ: Dünən getdiyimiz yollar yaramazmı, Gündüz?

GÜNDÜZ: O yollar, yox! Ancaq mən tapmasam, sən mənə göstərməlisən, yoxsa mən geridə qalaram.

GÜLÜŞ: Yox, gülüm, mən bildiyim yollar köhnədir, onları özgələri də bilə bilər. Sən, geridə qalmamaq üçün çalış yeni bir yol tap.

GÜNDÜZ: Gecə səhərə kimi düşünəcəyəm, nə olursa, olsun, yeni bir yol tapacağam.

GÜLÜŞ: Düşün, Gündüz, artıq düşünmək və yeni yollar tapmaq sənin borcundur.

GÜNDÜZ: O nə kitabdır, bibican? Yəqin, içində yaxşı-yaxşı şəkillər vardır.

GÜLÜŞ: Bu, yeni çıxmış bir kitabdır.

GÜNDÜZ: Üstündə yazılan nədir? Sevil... Sevil... Dayan, dayan, bibican, sən deyirdin mənim anamın adı Sevidir.

GÜLÜŞ: Sevidir, gülüm.

GÜNDÜZ: Deməli, bu kitabı o düzəltdirdir. Bircə dayan, adını yaxşı-yaxşı oxuyum.
(*Oxuyur.*) “Azərbaycan qadınlığının azadlıq yolu.” Bu kitabı mənim anamı düzəltdirmişdir?

GÜLÜŞ: Bilmirəm, gülüm, Moskvaya gedəni ondan kağız almamışam.

GÜNDÜZ: Bibican! Bəs sən demişdin ki, on yaşım olanda məni anamın yanına aparacaqsan?

GÜLÜŞ: Demişdim.

GÜNDÜZ: Bəs deyirsən mənim bu gün on yaşım tamamdır. Qonaqlıq da mənim yaşım görə deyilmi?

GÜLÜŞ: Elədir, gülüm. Ananı görmək istəyirsənmi, Gündüz?

GÜNDÜZ: Çox istəyirəm, bibican. Anam gözəldirmi?

GÜLÜŞ: Çox gözəldir, gülüm.

GÜNDÜZ: Bəs bu gecə bura gəlməyəcəkmi?

GÜLÜŞ: Kim bilir, gülüm.

GÜNDÜZ: Bibican, sən həmişə məni aldadırsan, gah deyirsən anan bilmirəm haradadır, indi də deyirsən, Moskvadadır. Mən Moskvanın yolunu çox gözəl bilirəm. Ox, bibican, bircə ananı görsəm!..

GÜLÜŞ: Nə edərsən, Gündüz?

GÜNDÜZ: Boynuna sarılacağam, üzündən, gözündən, dodaqlarından öpəcəyəm, bax, belə! (*Gülüşün boynuna sarılır.*)

GÜLÜŞ: Yaxşı, gülüm, sən şeylərini yığışdır, mən görüm qonaqlar necə oldu? (*Gedir.*)

ƏBDÜLƏLİ BƏY (*Məmmədəli ilə gəlir*). Bəlkə bu Sevil, hələ o Sevildir?

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox. Sənə deyirəm, Sevil fransız sözüdür. Türklərdə belə ad yoxdur.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: O da doğrudur, ancaq kitabın üzərində yazılıb “Azərbaycan qadınlığının azadlıq yolu.” Fransıza nə düşmüşdür ki, Azərbaycan qadınının gününə yansın.

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox. Fransızlar Quranı tərcümə etmişlər, türklər haqqında türklərin özlərindən çox yazmışlar.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Ola bilər, ancaq yenə də bir Gülüş xanımdan soruşaq.

(*Gülüş gəlir.*)

MƏMMƏDƏLİ: Gün aydın, Gülüş xanım!

GÜLÜŞ: Gün aydın, köhnə dostlar! Buyurun, siz hələ də sağsınızmı?

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox. Mən bu gecəlik Əbdüləli bəyi anatomiçeskiy pakoydan prokata götürmüşəm.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Gülüş xanım, biz eşitdik ki, bu gün uşağınızın onilliyidir, ona görə də sizi təbrik etməyə gəldik. Bu kiçik hədiyyəni qəbul etməyinizi rica edirik. (*Verir.*)

GÜNDÜZ: Bibi, o nədir, lap gəmiyə oxşayır?

GÜLÜŞ: Yox, bu qədim şeydir, gülüm.

GÜNDÜZ: Sən onu ver, bibican, suya salım, görüm yeriyirmi?

GÜLÜŞ: Gülüm, qızıl sudan ağır olduğu üçün su üstündə durmaz.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Elədir, elədir, bala, gedər suyun təkinə.

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox. Su buraxmasa, dayanar.

GÜNDÜZ: Baxım, bəlkə yeridi. Aha, batdı, batdı, yaramadı, yaramadı, batdı.

GÜLÜŞ: Yaxşı, gülüm, şeylərini apar bir yerə yığ; gör yoldaşların bağçaya gəlmişlərimi? Siz də buyurun, bağçada qonaqlarımız vardır.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Gülüş xanım, qabaqca sizdən bir şey soruşmaq istəyirik, bəlkə orada danışmaq olmadı. Qəzetlər bir aydan bəridir ki, bir kitab haqqında yazırlar, kitabın adı nə oldu...

MƏMMƏDƏLİ: “Azərbaycan qadınlığının azadlıq yolu.”

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Hə, budur, bu Sevil kimdir? Kitabı yaxşıdır, amma bir şey anlamaq olmur.

GÜLÜŞ: Ola bilər. Kitabda dərin bir analiz və bir çox da fəlsəfi fikirlər vardır ki, oxucu birdən-birə qavraya bilməz.

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox. Bir türk qadını qiyamətə kimi belə bir kitab yazmağa bilməz: O ya fransızdır, ya da, hər halda fransızdır.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, mən də hələ onu düşünürdüm ki, türk arvadında belə baş, belə qabiliyyət ola bilməz. Ancaq, Gülüş xanım, sizin yadınızdadırmı 7-8 il bundan qabaq Mirzə Balaşın bir zövcəsi var idi, nə oldu?

GÜLÜŞ: Mən ona bir neçə vaxt dərs verdim, sonra işçi fakültəsinə girdi, sonra son illərdə Maarif Komissarlığından stipendiya alaraq, Moskvada darülfünunda oxuyurdu.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Gördünüz mü, gərək ki, onun da adı Sevil idi.

(Balaş və Dilbər gəlirlər.)

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox. Göydə də oxusa, bu yerə çata bilməz.

DİLBƏR: Bonjur mademuazel, privet i pozdravleniye sizə və vospitannikinizə. Bəs özü haradadır?

GÜLÜŞ: İndicə gələr. Bağcadadır, yoldaşları gəlmişlər, indi gələr. Gündüz, Gündüz, gəl, atan gəlmişdir.

GÜNDÜZ: Kim? Atam, anam da gəldimi?

GÜLÜŞ: Yox, ancaq atan gəlmişdir, görüşmək istəmirsən?

BALAŞ: Gündüz!

DİLBƏR: Mən elə körpəcikdən, belə gözəl bir cocuq çıxacağını heç düşünməzdim. Məni tanıyırsanmı, Gündüz? Səni bir il saxlamışam.

GÜNDÜZ: Mən sizi heç tanımıram.

BALAŞ: Gündüz, oğlum, gəl yanıma!

GÜLÜŞ: Xoş gəlibsiz!

DİLBƏR: Bu çiçəkləri alın, al bu çiçəklər sənin üçündür.

GÜNDÜZ: Bibican, belə solğun nə üçün?

GÜLÜŞ: Gündüz, adam hər bildiyini danışmaz. Çiçəklər yaxşıdır, ancaq çoxdan dərildiyindən bir qədər solmuşdur.

BALAŞ: Təzə çiçək heç yerdə yoxdur.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Hə... Biz də tapa bilmədik.

MƏMMƏDƏLİ. Heç yox. O yanlarda var, ancaq uzaqdır, getmək olmadı.

DİLBƏR: Allah bu bolşeviklərin bəlasını versin, bizdə nə qoydular. Maşınımızı almasaydılar, yerdən çıxardardıq.

GÜNDÜZ: Onda bunları aparıb suya salacağam, bəlkə açıldı.

GÜLÜŞ: Yaxşı, gülüm, istəyirsən apar. Siz də buyurun bağçaya!

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Bağışlayın, Gülüş xanım, sözümlər yarımçıq qaldı. Biz o kitab məsələsini danışırdıq.

DİLBƏR: Siz yenə o kitabdanmı bəhs edirsiniz?

MƏMMƏDƏLİ: Yox, biz o kitab yazanı bilmək istəyirik.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Yoxsa, bəlkə, həmin biz tanış olduğumuz Sevil yazmışdır.

DİLBƏR: O ki, araya çıxanda əli-ayağı, dili-dodağı titrəyirdi və mənim ilə öpüşdükdən sonra Gülüş olmasa idi, gərək ki, Məmmədəlini öpəcəkdə.

MƏMMƏDƏLİ: Məni yox, Əbdüləli bəyi öpmək istəyirdi.

DİLBƏR: Və bir ildən sonra gərək ki, Əbdüləli bəy gördü, üstü-başı cırıncıdır, mənim ayaqlarıma qapanmışdı.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, hələ mən də bu saat onu düşünürdüm.

DİLBƏR: Siz deyirsiniz o Sevil, o baş-göz ilə belə bir kitab yazdı? Gülüş, yadınızda varmı, siz olmasaydınız, Məmmədəlini öpəcəkdə.

MƏMMƏDƏLİ: Məni yox, canım, Əbdüləli bəyi. Yazar, yazmaz, ay yazdı ha!..

GÜLÜŞ: Mənə qalırsa, Əbdüləli bəyi öpmək belə böyük bir iş deyildir, onu bəziləri bilərək, bəziləri də bilməyərək, bəziləri açıqda, bəziləri də gizləndə öpə bilərlər və çox güman ki, Əbdüləli bəy bundan danılmaz. Artıq o Sevil olub-olmadığını bilmirəm.

DİLBƏR: Hər halda dünən ayaq altında sürünən miskin bir arvad, belə bir kitab yazma bilməz.

GÜLÜŞ: Kim bilir. Deyirlər Hindistanda böyük fillər vardır ki, illər uzununu gücsüz insanları boyunlarında daşıyır və onların bizlərinə dözürlər. Bir gün isə incəlmiş gönlərinə biz çox dərindən sancıldıqda, xortumlarını uzadıb boyunlarındakı adamın boynundan yapışır, ayaqları altına salıb, köksünə çıxırlar. Deyirlər ki, su meymunun boğazına çıxanda, öz balasını tapdayıb başına çıxır. Kim bilir?

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, hələ mən də bu saat onu düşünürdüm.

MƏMMƏDƏLİ: Heç yox, ola bilməz.

DİLBƏR: Nəhayət, deyirlər ki, o kitab bizim üçün yaramaz. Əbdüləli bəy deyir ki, o kitab qadınlarımızı əxlaqsızlığa alışdırma bilər.

MƏMMƏDƏLİ: Kitab burada vardır.

DİLBƏR: Görən nə yazır?

MƏMMƏDƏLİ (*oxuyur*). “Azərbaycan qadınlarının və bütün qadınların ən böyük düşmənlərindən biri də namus keşikçisi olmalarıdır. Kişi istədiyini və bir neçəsini birdən əldə edə bilər, qadın isə ikincisinə göz ucuyla belə baxa bilməz. Bu, kişi üçün bir nadinlik, qadın üçün isə bir namussuzluq sayıla bilər. Halbuki hər ikisinin təşəbbüsünü doğuran eyni fizioloji hadisədir.”

DİLBƏR: Bu, əxlaqsızlıq deyilmi?

MƏMMƏDƏLİ (*oxumaqda davam edir*). “Qadının qəti azadlığı üçün yalnız çadrasını açması bəs deyildir. Halbuki Avropa qadınları çadrasız ikən yenə azad deyildilər. Qadına, ən başlıca, iqtisadi azadlıq lazımdır.”

DİLBƏR: Bu, əxlaqsızlıq deyilmi?

MƏMMƏDƏLİ: Bu, heç yox!

GÜLÜŞ: Bəlkə də... Ancaq əxlaq da elastiki bir şeydir. Bunu hər kəs öz arşını ilə ölçə bilər. Nəhayət, sözdə bir, işdə başqa adamlar da az deyil. Düşündüklərini açıq yazanlarda, heç olmasa, bir səmimiyyət vardır ki, o da, məncə, dəyərsiz deyildir.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Əlbəttə, bizim Şura hökumətimizin proqramında gərək bütün əvəmünnas oxusun.

GÜNDÜZ: Çiçəklər yaramadı, bibi, su dəyən kimi yarpaqları büzüşdü, töküldü, ancaq kötükləri qaldı. Gör bir nə oldu?

GÜLÜŞ: Vaxtı keçmiş çiçəklər belə olur, gülüm. Apar qoy bir yana. Siz də buyurun içəri, orası daha yaxşıdır.

(İçəridə musiqi çalınır. Balaşdan başqa hamı gedir.)

BALAŞ:

Nə bu gün bağda bir gül, nə meyim var mənim.

Seyri-gülzardə bihudə nəyim var mənim.

Sizi tanrı, yetirin piri-xərabatə məni

Ki, bu gün saqi əlindən gileyim var mənim.

Can sənin, cism sənin, əmr sənin, fel sənin;

Cümlə sənsən, bu arada nə şeyim var mənim.

GÜLÜŞ (*gəlir*). Balaş, nə üçün içəri girmirsən?

BALAŞ: Gülüş, Gülüş, ver mənim ailəmi! Sən mənim həyatımı pozdun. Bu gün mənim cocuğum məni tanıdır. Ver mənim cocuğumu, ver mənim atamı! Göstər mənə, Sevil haradadır?

GÜLÜŞ: Eləmi? Ha... ha... ha... Onları burax. Balaş, bu, həyatın amansız qanunudur. Bu gün dünəni bəyənmiş, sabah bu günü bəyənmiş. Gəl, baharın gözəl günəşli bir günü yarpaqlar öpüşür, çiçəklər oynayıb, hər bir şey, bütün aləm çalib oxuyur, eşidirsənmi?

(Musiqi)

Mən bir güldüm, açılmadan budağımdan dərtilər,

Yaşıl ikən yarpaqlarım əldən-ələ verdilər,

Çox çəkmədən yazıq soldum, torpaqlara sərdilər,

Ağla, bülbül, yazıq bülbül, sənə xəzan yaraşır;

Ağla, könlüm, yazıq könlüm, sənə hicran yaraşır.

BALAŞ: Eşidirsənmi, Gülüş, nə oxuyurlar? Mən indi oraya nə üçün gedim, orada mənim kimim vardır? Ah, Gülüş, sən məni məhv etdin.

GÜLÜŞ: Mən... Mən?

BALAŞ: Sən... Sən! Buludlar üzləşirkən, sən onları çaxnaşdırdın. Göylərin qüvvələrini bir ildırım kimi başımda partlatdın. Mənim atamı qışın soyuq gecələrində çılpaq sən bayıra atdın. Sən mənim ailəmi dağıtdın. Gülüş, bacıcan, məhv oluram. Söylə, allah eşqinə, atam haradadır? Söylə, Sevil haradadır? O zavallılar indi haradadırlar? Sağdırlarmı? Ah...

Müqəssir mən özüməm, bacıcan, mənə rəhmin gəlsin... Söylə, onlar sağdırlarmı?

GÜLÜŞ: Mən heç bir şey bilmirəm, Balaş, sən pişik kimi qorxaqsan.

BALAŞ: İndi mən nə etməliyəm, Gülüş? Sən söylə!

GÜLÜŞ: İçəri gəl, Balaş, cocuq olma. Nə edəcəksən, həyat özü göstərər, gəl.

(Oxumaq səsi gəlir.)

Ey bivəfa yar səni

Necə salım yada mən?

Çərxi-fələk qoymadı

Kam alım dünyada mən.

Aman, ay aman, zalım yar...

BALAŞ: Burax, Gülüş, gəlməyəm. Orada artıq mənim işim yoxdur. Burax, mən gedirəm.

GÜLÜŞ: Cocuq olma, Balaş! Hara getmək istəyirsən?

BALAŞ: Mən gedib bir tərəfdə oturmaq, düşünmək, ağlamaq, ağlamaq istəyirəm.

GÜLÜŞ (*gülür*). Ha... ha... ha... Ağlamaq istəyirsən? Ha... ha... ha... Get, get, düşün, ağla, yorulanda gələrsən.

BALAŞ: Mənə gülürsən, Gülüş. Mən gülüncəm. Gül, ancaq mən ağlamaq, ağlamaq istəyirəm, ağlayacağam... Ağlayacağam. (*ÇIXIR.*)

GÜNDÜZ: Bibican, bayıra bir qız gəlmiş, deyəsən səni istəyir.

(Sevil gəlir.)

GÜLÜŞ: Kimi istəyirsiniz?

SEVİL: Ha... ha... ha... Gülüşcan, Gülüş!

GÜLÜŞ: Sevil!.. Sən harada idin? Necə də gözəlləşmişən! Sevil, harada idin?

SEVİL: Heç sorma, Gülüş! Moskvadan gəlirəm. Mən yeri, göyü, bütün dünyanı dolaşmışam, sonra anladaram, mən qatardan indicə düşmüşəm. Bu gün nə cür olursa olsun buraya çatmağa can atırdım, gecikərəm deyə, qatardan düşüb, qaçıb gəlmək istəyirdim. Bu gün mənim oğlumun onilliyidir, deyilmi, Gülüş? Oğlum sağdırmı? Söylə, sağdırmı?

GÜNDÜZ: Bibican, bəlkə bu qız mənim anamdır?

GÜLÜŞ: Budur, Gündüz, bu sənin anandır!

(Qucaqlaşır.)

GÜNDÜZ: Ana! Sən məni qoyub hara getmişdin?

SEVİL: Mən getmişdim, oğlum, həyatın amansız dalğaları məni yelkənsiz bir gəmi kimi alıb aparmışdı. Dayan, mən sənin üçün yaxşı bir şey gətirmişəm. (Aeroplanı çıxarıb verir.)

GÜNDÜZ: Bu nədir, anacan?

SEVİL: Bunun, bax, burasını burub buraxırlar, uçur.

GÜNDÜZ: Necə uçur?

SEVİL: Uçur... Uçur, bax belə.

GÜNDÜZ: Bax, bu yaxşı şeydir, bu yaxşıdır.

GÜLÜŞ: Sevil, içəridə qonaqlar vardır.

SEVİL: Kimdir?

GÜLÜŞ: Gənclər. Bir zaman gördüyün adamlar da vardır. Görsən, hamısını tanıyarsan.

SEVİL: Artıq fərq etməz, kim olur-olsun. İndi mən dünyanın isti-soyuğuna alışmışam. Bu gün mənim üçün bayramdır. Mən çalmaq, oynamaq, əylənmək istəyirəm. Hələ bir dur, görüm kimlərdir. (*Baxır.*) Aha, hamısını tanıyıram. Gün aydın, köhnə dostlar! Gün aydın!

GÜNDÜZ: Hara, ana, mən səni qoymaram.

SEVİL: Getmirəm, oğlum, getmirəm, paltarımı dəyişəcəyəm. (*Keçir o biri otağa.*)

ƏBDÜLƏLİ BƏY (*qonaq otağından çıxır*). O qız kimdir? Gözümə tanış görünürdü.

BABAKİŞİ (*bayırdan*). Keç yoldan, mən çox yaxşı tanıyıram.

GÜLÜŞ: Kimdir?

BABAKİŞİ: Yoldan keç deyirəm, türkün sözü, vuraram dişlərin tökülər.

GÜLÜŞ: Bunlar kimdir? Kimi istəyirsiniz?

ATAKİŞİ: Gülüş, qızım! Mənəm də, tanımırsan? Bu da Babakişidir.

(*Qucaqlaşır.*)

MƏMMƏDƏLİ (*çıxır*). Deyirlər gün çıxır—doğru deyil; deyirlər gün batır—doğru deyil; deyirlər dünya var—doğru deyil; heç bir şey doğru deyil.

DİLBƏR (*çıxır*). Bunlar kimdir?

GÜLÜŞ: Yaxşı, ata, bu nə işdir, bu nə görünüşdür, siz harada idiniz?

ATAKİŞİ: Mən, qızım, gəmidə işləyirəm.

BABAKİŞİ: Deməli, Atakişi qazançıdır, mən də, türkün sözü, ocaqçı.

MƏMMƏDƏLİ: Siz hara, gəmi hara, bu paltar hara?

ATAKİŞİ: Məsələn çox uzundur. Bu, iş paltarıdır, yaxşı paltarımız da vardır.

BABAKİŞİ: Biz o gecə bayıra çıxdıq. Gecə qaranlıq və şaxta idi...

ATAKİŞİ: Mən çılpaq idim...

GÜLÜŞ: Bilirəm.

ATAKİŞİ: Qaranlıqdan yol görünmürdü. Bütün gecəni birnəfəsə getdik.

BABAKİŞİ: Türkün sözü, kəndə getmək istəyirdik. Yol çala-çuxur idi.

ATAKİŞİ: Bir yerdə xirtdəyədək tıxandıq mardova.

BABAKİŞİ: Zığ çataldan yuxarı, soyuq, şaxta...

ATAKİŞİ: Qarın da ac, tanrı, gəl borcunu apar...

BABAKİŞİ: Elə burada idik ki, gördük, türkün sözü, qabaqdan bir dəstə çıxdı. Dan yeri qızarırdı...

ATAKİŞİ: Adamın ucu-bucağı yox idi, izdiham sel kimi axırdı. Mən birini yanladım ki, hara? Fabrikə, dedi, çörək və yaşamaq dalınca...

BABAKİŞİ: Bizə də türkün sözü, hələ bu lazımdı...

ATAKİŞİ: Ac qarın dalınca gələr, qoşulduq...

BABAKİŞİ: Türkün sözü, o qoşulmaqla qoşulduq.

ATAKİŞİ: O fabrikdən bu fabriyə...

BABAKİŞİ: O zavoddan bu zavoda...

ATAKİŞİ: O gəmidən bu gəmiyə, habelə. İndi mən qazançıyam...

BABAKİŞİ: Türkün sözü, mən də ocaqçı.

GÜLÜŞ: Bəs əlin necədir?

ATAKİŞİ: Sağaltdılar... Gəmi həkimi baxdı.

BABAKİŞİ: Türkün sözü, girəc qoydular, sarıdılar, bax, belə.

ATAKİŞİ: Sağaldı.

(Sevil və Gündüz gəlir.)

GÜLÜŞ: Gündüz, dayan, Sevil qonaqlar ilə görüşsün.

SEVİL: Ata! *(Babakışilə qucaqlaşır.)*

BABAKİŞİ: Qızım bu nədir, dənizdə mayak kimi parlayırsan.

ATAKİŞİ: Mayak deyil, dan ulduzudur.

SEVİL: Atakışı əmi, sənsən? *(Atakışilə də qucaqlaşır.)*

DİLBƏR: Hələ bir bu çatmırdı.

GÜLÜŞ: Gözlə, Sevil, bu dəfə də Əbdüləli bəyi öpməyəsən.

SEVİL: Öpmək... Hə... Yadımdadır... Ha... ha... Artıq mənim üçün qorxma, Gülüş, indi ustalaşmışam: indi mən arvadlar ilə açıqda, kişilər ilə isə gizləndə öpüşürəm.

DİLBƏR: Vot kak!

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Xoş gördük, Sevil xanım!

SEVİL: Gün aydın, dostlar!

BALAŞ *(gəlir)*. Qaytar, qaytar mənim ailəmi. Məhv oluram. Bu çiçəklərin öpüşməsi, bu ulduzların gülüşməsi, bu baharın ılıq nəfəsi, bütün bu qovuşan, oynayan təbiət məni boğur, məhv oluram. Gülüş, ver mənim ailəmi!

GÜLÜŞ: Balas, yorulmadınmı?

DİLBƏR: Bu nə oyundur?

BALAŞ *(Sevili görür)*. Sevil, Sevil!

SEVİL: Balas! Özünü itirməyin! Gülüş, mənim üçün bayramdır, mən bu gün çalmaq, oxumaq, oynamaq, əylənmək istəyirəm. Çalğı varmı?

GÜLÜŞ: Var, Sevil, var! Gəlin bağçaya!

DİLBƏR: Yaxşı demişlər, qozbeli qəbir düzəldər.

(Hamı gedir. Sevil getmək istərkən Balas onu saxlayır.)

BALAŞ: Sevil, getmə, bir az dayan!

SEVİL: Nə istəyirsiniz?

BALAŞ: İki söz!

SEVİL: Söyləyin.

BALAŞ: Yadındadırmı, bir zaman məni sevdiyini, mənsiz yaşaya bilməyəcəyini söyləyirdin?

SEVİL: Yadımdadır. Mən ki sözümdən qaçmadım.

BALAŞ: İndi mənə qarşı bu soyuqluq nədir?

SEVİL: Lakin, siz qaçdınız.

BALAŞ: Mən müqəssirəm, Sevil.

SEVİL: Olsun!

BALAŞ: Sevil, məni bağışla.

SEVİL: Bağışlayıram!

BALAŞ: Sən məni öldürürsən, Sevil. Mənə rəhmin gəlsin, mən səndən belə cavab gözləmirdim.

SEVİL: Məndən nə istəyirsən?

BALAŞ: Taqsırıma qarşı töhmət, təhqir. Bu mənim üçün bir toxdaqlıq olar.

SEVİL: Mən sizi müqəssir bilmirəm. Deyirlər ki, həyat mübarizədir. Mən mübarizəyə hazır deyildim, qoç döyüşünə qoç dayanarmış. Mən basıldım, səhnədən çıxdım. Həyatın istəyinə qarşı ancaq dahilər çıxa bilər. Sən ki, onsuz da qısa ömrünü mənim üçün çürütməzdin. Beşgünlük həyat, sədəqə veriləcək qədər ucuz bir şey deyildir. Sən elə də istədin, elə də etdin, elə də olmalı idi və elə də olmalıdır.

BALAŞ: Yox, Sevil, yox. Mən elə istəmirdim. Mən səni sevirdim, fəqət, həyat, həyat məni şaşırırdı. Mühit bir məngənə kimi mənim varlığımı sıxırırdı, ayağımı istədiyim yana atmaq istərkən, görmədiyim qara bir qüvvət ayağımdan tutub, onun-bunun bəyənəcəyi tərəfə atırdı. Mən də istər-istəməz gedirdim. Mən gücsüz qadını təkbaşına həyatın dəhşətləri içinə atdım.

SEVİL: Mən tək deyildim, mənim yoldaşlarım çox idi.

BALAŞ: Sevil, inan ki, bütün bu ayrılıq illərində mən hər gün sənənin taleyini düşünürdüm.

SEVİL: Eləmi? İnanmıram...

BALAŞ: O gücsüz halında sən nə edə bilərdin?

SEVİL: Ehtiyac həyatın müəllimidir. Mən tez öyrəşdim. Mən gündüzlər ac-acına oxuyur, gecələr isə sahilə çıxırdım. Göz altına aldığım bir kişinin yanından keçir, çiyinə toxunur, sonra da qarşı-qarşıya gəlib, sağ gözümlü yavaşcadan qırpırdım: bax, belə... O görürdü...

BALAŞ: Dəhşət... Dəhşət!..

SEVİL: Mən hər gecə bir parça çörək üçün, bir doyumluq çörək üçün öz könlümü satır, istəyimi, öz mənliliyimi qurban verirdim. O kişi mənim ardımca düşürdü...

BALAŞ: Dəhşət... Bəsdir!

SEVİL: Qaranlıq bir küçədə biz qiymətləşirdik...

BALAŞ: Bəsdir!.. Bəsdir, Sevil, bəsdir daha, daha danışma!

GÜLÜŞ (*otaqdan çıxıb bir qədər onların söhbətlərinə qulaq asdıqdan sonra*). Sevil, sən nəçin özünə böhtan deyirsən?

SEVİL: Sən, Gülüş, qarışma.

GÜLÜŞ: Onsuz da səhərdən o mənim baş-beynimi aparırdı.

SEVİL: Dur, mən bu saat onun baş-beynini elə aparım ki, özü də afərin desin. (*Balaşa.*) Hə, acıyırsanmı?

(Gülüş keçir içəri.)

BALAŞ: And iç, Sevil! Söylə ki, bunlar hamısı yalandır. Sən belə namussuzluq etməmişsən. Söylə ki, bunların heç biri olmamışdır. Söylə ki, hamısı yalandır.

SEVİL: Lakin, bunların hamısı doğrudursa?

BALAŞ: Axı, Sevil, bu əxlaqsızlıqdır, namussuzluqdur. Yox, ola bilməz. Yalvarıram, Sevil, söylə ki, bunların hamısı yalandır. Sən əvvəlki kimi əxlaqlı və namuslusan...

SEVİL: Namus! Ha... ha... Nədir namus?.. Yalnız qadınların daşıyacağı bir yüküdür. Sən hər gün bir dəqiqəlik zövqün üçün tuş gəldiyin hər bir qadına göz basırkən, kimsə sənə namussuz demirdi. Lakin biz, bir lampaqlıq neft, bir parçacıq çörək, bir doyumluq quru çörək üçün birinə yanaşdıqda, bütün bayquşlar səs-səsə verib, dörd bir yandan: “fahişə, fahişə,”—deyə ulaşırlar. Halbuki sən mənim gözümün qabağında bir qadının belindən qucmuşdun, mən də əlimdə su, qarşında durub titrəyirdim, sən göz belə qırpmırdın. Bilmək istəyirdim ki, sənin adın nə olur? Ad birdir. O zaman mənim nə düşünməyə beynim, nə də deməyə dilim yox idi. İndi isə üzünə deyirəm: fahişə!

BALAŞ: Sevil! Sən indi nə etmək istəyirsən?

SEVİL: Mən öz işimə gedəcəyəm.

BALAŞ: Sən yenə hər gecə sahiləmi çıxacaqsan?

SEVİL: Orasını mən özüm bilərəm.

BALAŞ: Yox, Sevil, mən artıq səni tək buraxmaram.

SEVİL: Heyhat!.. Keçmiş ola!

BALAŞ: Sevil... Mən sənsiz yaşaya bilmərəm, mən səni sevirəm.

SEVİL: Eləmi? Ha... Ona görə ki, indi mənim çəkmələrim lak, tumanım qısa və dabanların dikdir?

BALAŞ: Yox, Sevil, yox, inan ki, o gözlər, o baxışlar daima məni təqib edir.

MƏMMƏDƏLİ: Hamısı yalandır: məhəbbət də yalandır, sevgi də yalandır. Əxlaq da boş şeydir. Namus təbiətin çirkinliyindədir. Məqsəd, türkün sözü, işlək mal törətməkdir.

(İçəridən Gülüşün oxumaq səsi gəlir.)

Gəlmə, gəlmə, get a gülüm,

Keçdi gün, dolandı hava;

Mən sənə kimi bivəfa

Yarı neylərəm, a gülüm.

BALAŞ: Sevil!

SEVİL: Eşidirsinizmi, deyəsən, Gülüş oxuyur.

(Oxumaq səsi gəlir.)

Mən dilərkən eşqə dəva,

Sən sürürdün onda səfa;

Mən sənə kimi bivəfa

Yarı neylərəm, a gülüm.

BALAŞ: Sevil, diz üstə çöküb bir cocuq kimi yalvarıram: məni öldür, rədd etmə! Mən səni bir cocuq kimi oxşar, bir kukla kimi atıb-tutaram. Sevil, yalvarıram sənə, mənə rəhmin gəlsin, mən sənsiz yaşaya bilmərəm.

SEVİL: Mən sənə doğrudan da acıyıram. Qalx, Balaş! Mən elə bilirdim ki, sən bu illər içində dəyişmişsən, yazıq ki, sən əvvəlki kimi ayaqlara qapanacaq bir meşşan, özgəsindən səadət sədəqəsi istəyən bir dilənçisən. Mən isə artıq əvvəlki Sevil deyiləm. Mən atılıb tutulacaq bir kukla deyiləm. Mən indi boynumu kişilərin qolları arasına, bu mərhəmət

boyunduruğuna, bu dəmir obruçlara, bu çəlik məngələrinə keçirə bilmərəm. İndi mən həyata qarşı aciz deyiləm. İndi məndə qoç döyüşünə qarşı aslan pəncəsi vardır.

DİLBƏR (*İçəri girir*). Balaş, bu nədir, nə edirsən? Gülüş, siz görürsünüzmü? Bu nədir, sən nə edirsən?

GÜLÜŞ: Kim bilir, bəlkə əriniz yeni bir vals düzəltmişdir.

DİLBƏR: Eşidirsənmi, Balaş! Bu nədir? Bu tərbiyəsizlikdir. Yüksək cəmiyyətlərdə bu, nəzakətsizlikdir, əxlaqsızlıqdır.

ƏBDÜLƏLİ BƏY: Doğrudur, hələ mən də onu düşünürdüm.

BALAŞ: Tərbiyə, nəzakət, əxlaq—hamısı şablondur. İstəmirəm, apar. Mən onu istəyirəm, mən onu sevirəm.

DİLBƏR: Gülüş, buna siz nə deyirsiniz? Bunun başına havamı gəldi, bu rəzalət deyilmi?

GÜLÜŞ: Mən bilmirəm, Edilya. Siz deyirdiniz ki, həyat mübarizədir, qoç döyüşünə qoç dayanar.

SEVİL: Ha... ha. Yox, Gülüşcan, qoç döyüşünə qoç dayanmaz, qoç döyüşünə aslan pəncəsi dayanar. Vals! Çalğıçılar, vals, mən oynamaq istəyirəm.

GÜLÜŞ: Edilya, sizdəmi vals oynayacaqsınız?

DİLBƏR: Yox, mənim başım hərlənir, verin mənim papağımı, mən gedirəm.

SEVİL: Mənim isə artıq başım hərlənmişdir. Mən həyata sərxoş girib, ayıq çıxmışam. Vals!

MƏMMƏDƏLİ: Nə ay var, nə gün, nə dünya var, nə axirət, heç nə yoxdur.

BABAKİŞİ: Adə, Atakişi, türkün sözü, gəmidə oynadığımız oyundandır ha!..

ATAKİŞİ: Di onda, başla, Babakişi.

BABAKİŞİ: Dayan bir, türkün sözü, çəkmələrimin bağını sarıyım.

GÜLÜŞ (*Dilbərə*). Xanım, siz deyəsən, tək qaldınız?

DİLBƏR: Mənim burada işim yoxdur, mən gedirəm.

GÜNDÜZ: Tapdım, tapdım, tapdım!

GÜLÜŞ: Nəyi tapdın, gülüm?

GÜNDÜZ: Mən sabah dünya səyahətində də yol başına bütün cocuqlardan tez çatacağam.

Mən daha gəmilə getməyəcəyəm, bununla gedəcəyəm, bununla!

GÜLÜŞ: Sonra?

GÜNDÜZ: Sonra.

GÜLÜŞ: Hansı yol ilə qayıdacaqsan?

GÜNDÜZ: Qayıtmağı mən heç düşünməmişdim.

SEVİL: Yox, balam, sən qayıtmayacaqsan.

GÜNDÜZ: Mən qayıtmayacağam, mən daima irəliyə doğru gedəcəyəm—Marsa, Yupiterə, sonsuz fəzalara doğru gedəcəyəm.

SEVİL: Gəl, oğlum, gəl!

BALAŞ: Sevil, sən hara gedirsən?

SEVİL: Sosializmə, fabriyə! Mən oradan gəlmişəm, oraya da gedirəm. Qadınların azadlıq yolu ancaq oradadır!

Pərdə

Veb direktor: Betti Bleyer
Mətni yığdı: Səkinə İsgəndərova
Veb üçün hazırladı: Ülviyyə Məmmədova
AZERİ.orga qoyuldu: yanvar, 2004